

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Νεάπολις
Πάφου**

Θέμα εργασίας

**Ελληνικές εκλογές 1985 - 1990. Από το ΠΑΣΟΚ στη
Νέα Δημοκρατία**

Κιουλάφα Μαρία

Ιούνιος 2021

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου
Νεάπολις Πάφου**

**Ελληνικές εκλογές 1985 -1990. Από το ΠΑΣΟΚ στη
Νέα Δημοκρατία**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών π.χ. στη Νεότερη Ιστορία στο
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου**

Μαρία Κιουλάφα

Ιούνιος 2021

Πνευματικά δικαιώματα Copyright © Μαρία Κιουλάφα 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Μαρία Κιουλάφα

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Εκλογές 1985-1990 .Από το ΠΑΣΟΚ στη Νέα Δημοκρατία

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις24 Φεβρουαρίου 2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή: Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος) Αντώνης Κλάψης...Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ...Κατερία Παπαζαχαρέα...Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ...Κυριάκος Ιακωβίδης...Λέκτορας

Ἡ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Μαρία Κιουλάφα , γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Ελληνικές εκλογές 1985 - 1990. Από το ΠΑΣΟΚ στη Νέα Δημοκρατία », αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Μαρία Κιουλάφα

Περίληψη

Ο σκοπός της ερευνάς μου αυτής, είναι να μελετήσω την πολιτική ιστορία της Ελλάδας . Συγκεκριμένα από τις εκλογές του 1985 έως τις εκλογές του 1990. Στόχος μου είναι να απαντήσω στο ερώτημα « Τι έκανε τον Ελληνικό λαό να μεταστραφεί από την αριστερή στην δεξιά παράταξη στην συγκεκριμένη χρονική περίοδο ;» .Το ερώτημα αυτό μου δημιουργήθηκε μετά την εκλογική μεταστροφή των Ελλήνων που υποστήριζαν σταθερά την αριστερά , στην δεξιά στις εκλογές του 2012 .Στην συγκεκριμένη περίπτωση η οικονομική κατάσταση της χώρας έπαιξε σημαντικό ρόλο. Οπότε αποφάσισα να ανακαλύψω τις συνθήκες της ίδιας αλλαγής κατά την οικονομικά ανθηρή δεκαετία του 1980. Στην εργασία μου , ερευνώ τα γεγονότα που συνέβησαν μέσα στην πενταετία αυτή στο εκλογικό τοπίο της χώρας , κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου καθώς και τις εκστρατείες του κάθε κόμματος. Επιπλέον κοιτάζω και το προφίλ των δύο αρχηγών όπως και των κομμάτων τους . Καθώς και την ιστορία του κάθε κόμματος από την ίδρυσή του μέχρι το 1990. Στην ανάπτυξη της μελέτης μου ξεκινάω στο πρώτο μέρος από την πολιτική ιστορία του κάθε κόμματος και τον ιδρυτή του .Αναφέρομαι στην ιδεολογία του και τα πεπραγμένα του τόσο όσο ήταν κυβέρνηση, όσο και τον καιρό της αντιπολίτευσης , σε αυτό το κομμάτι αναφέρομαι μέχρι το 1990. Στην συνέχεια στο δεύτερο μέρος, ερευνώ και τις προεκλογικές εκστρατείες καθώς και την στάση του κάθε πολιτικού ηγέτη σε αυτές κατά την διάρκεια των ομιλιών και των συνεντεύξεων του στον τύπο και στην τηλεόραση . Αρχίζω με την εκλογική αναμέτρηση του 1985 και την παντοδυναμία του Σοσιαλιστικού κινήματος μετά την νίκη του για δεύτερη συνεχόμενη φορά στις εκλογές. Ύστερα αναφέρομαι στα γεγονότα που συνέβησαν κατά την διάρκεια της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως σκάνδαλα και επηρέασαν την γνώμη του λαού .Συνεχίζω με την εκλογική αναμέτρηση της 18^{ης} Ιουνίου 1989. Τα αποτελέσματα της οποίας οδήγησαν στην υπηρεσιακή κυβέρνηση του Τζανή Τζανετάκη Έπειτα περνάω στο θέμα της παραπομπής του τέως Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου σε δίκη και τα αποτελέσματά της . Στην συνέχεια αναφέρομαι στις εκλογές της 5^{ης} Νοεμβρίου 1989 τα αποτελέσματα της οποίας δεν επέτρεψαν αυτοδύναμη κυβέρνηση ως εκ τούτου η χώρα μας είχε για άλλη μια φορά υπηρεσιακή κυβέρνηση. Αυτή την φορά με πρωθυπουργό τον Ξενοφώντα Ζωλότα. Τέλος φτάνω

στις εκλογές του 1990. Που σχημάτισε οριακά κυβέρνηση ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης . Στα συμπεράσματά θα ανακαλύψω τι ήταν και αυτό του έκανε τους Έλληνες ψηφοφόρους να στραφούν και στις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις (δύο το 1989 και μια το 1990) στη Νέα Δημοκρατία .

Abstract

The purpose of my research is to study the political history of Greece. I relate to the elections from 1985 to the elections of 1990. My target is to answer the question "What contribute the Greek people to change from Liberalists into Conservatives in this period of time?" I was posed this question after the electoral transformation of the Greeks who firmly supporting the liberalists into Conservatives in the period of the 2012's elections. The economic situation of the country had a great importance, in this case. So, I decided to find out all about the same changes during the prosperous decade of the 1980's. I researched the events that took place during this five-year period in the country's electoral landscape, during the pre-election period, as well as the political campaigns of each party. In addition, I studied the two leaders profiles as well as their political parties and also the history of each party from its foundation up to 1990. Developing my study I started analysing the political history of each party and its founder. I am referring to the ideology and the actions both during the time as a government and during the time of the opposition party until 1990. In the second part, I researched the election campaigns as well as the attitude of each political leader, during his speeches and interviews in the press and on television. I started with the electoral contest of 1985 and the omnipotence of the Socialist movement after its victory for the second consecutive time in the elections. Then I referred to the events that took place during the PASOK government, which, were characterized as scandals, which however, influenced the opinion of the people. I continued with the electoral contest of June 18, 1989. The results of which led to the caretaker government of Tzannis Tzanetakis. Then I turned to the issue of the referral of former Prime Minister Andreas Papandreou to trial and the results of this trial. I referred to the elections of November 5, 1989, the results of which did not allow an autonomous government; therefore our country had a caretaker government once again. This time Xenophon Zolotas became the prime minister. Finally I wrote about the elections of 1990 when Konstantinos Mitsotakis formed a marginal government. In the conclusions I found out what made the Greek voters to make a turn at all three electoral contests (two in 1989 and one in 1990) in Nea Dimocratia.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Μέρος Πρώτο	
Το ΠΑΣΟΚ	2
Η Νέα Δημοκρατία	12
Μέρος Δεύτερο	
Εκλογές 1985	24
Γεγονότα 1985-1989	
Το σκάνδαλο Κοσκωτά	29
Η υγεία του Ανδρέα	32
Εκλογές 18 Ιουνίου 1989	33
Η παραπομπή του Ανδρέα	41
Εκλογές 5 Νοέμβριου 1989	43
Εκλογές 1990	48
Συμπεράσματα	53
Βιβλιογραφία	56

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την χρονική περίοδο της Ελληνικής νεότερης πολιτικής ιστορίας από τις Εκλογές του 1985 μέχρι αυτές του 1990. Την εναλλαγή του Ελληνικού λαού από το ΠΑΣΟΚ στην Νέα Δημοκρατία. Προσπαθώ να ερευνήσω τους λόγους που έκαναν τους Έλληνες να αφήσουν την αριστερά το 1989 και να ψηφίσουν σε τρεις συνεχόμενες πολιτικές αναμετρήσεις την δεξιά .Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε λόγω της προσωπικής μου απορίας, όταν παρατήρησα μετά τις εκλογές του 2012 ότι σημαντική μερίδα του Ελληνικού λαού που υποστήριζε σταθερά την αριστερά μέχρι τις εκλογές του 2009 , έπειτα υποστήριξε την δεξιά. Έχοντας ως δεδομένο ότι το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνικού λαού ανήκει ιδεολογικά στην Αριστερά. Στην προκειμένη περίπτωση είχα ωςτόσο την απάντηση λόγω της οικονομικής κρίσης που πέρασε η χώρα μας τα τελευταία χρόνια . Ως εκ τούτου αναρωτήθηκα τι είχε κάνει τους πολίτες της δεκαετίας του 1980, που ακούγεται ότι ήταν μια δεκαετία οικονομικής ανάπτυξης για την Ελλάδα, να αποφασίσουν να ψηφίσουν την δεξιά. Αρχίζοντας να ψάχνω ξεκίνησα από την ιδεολογική ταυτότητα και την ιστορία των δύο κομμάτων του καθιερωμένου για την εποχή δικομματισμού. Εκεί ανακάλυψα την στροφή που είχε κάνει το ΠΑΣΟΚ στις απόψεις του σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση τότε ΕΟΚ. Στην συνέχεια μπαίνοντας στην πενταετία της έρευνάς μου ανακάλυψα τα σκάνδαλα που ήρθαν στην δημοσιότητα και την εμπλοκή τους με την πολιτική εξουσία της χώρας. Έπειτα κοίταξα τις προϋποθέσεις κατά τις οποίες διεξήχθησαν οι εκλογές . Ανακάλυψα τον περίεργο εκλογικό αυτό νόμο που πριμοδοτούσε το δεύτερο κόμμα αντί για το πρώτο με αποτέλεσμα να υπάρχουν αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις . Τέλος εξέτασα το πολιτικό και οικογενειακό προφίλ των δύο ηγετών . Καθώς και την στάση που κρατούσαν τόσο κατά την διάρκεια της πενταετίας όσο και στις εκλογικές αναμετρήσεις . Μετά το πέρας της ερευνητικής διαδικασίας που περιλάμβανε την αναζήτηση στην σχετική βιβλιογραφία, τις εφημερίδες της προεκλογικής περιόδου (όπου χρησιμοποιήθηκε η εφημερίδα Καθημερινή) και το οπτικοακουστικό υλικό της εποχής, έκρινα τα ευρήματά μου και κατέληξα στα συμπεράσματα που θα παρατεθούν στην συνέχεια.

Μέρος Πρώτο

Το ΠΑΣΟΚ

Το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ¹) ιδρύεται την 3η Σεπτεμβρίου 1974 από τον Ανδρέα Παπανδρέου. Ως τρίπτυχο του προσανατολισμού του ορίζεται Εθνική ανεξαρτησία η λαϊκή κυριαρχία και η κοινωνική απελευθέρωση. Ίδρυση ²του ΠΑΣΟΚ ουσιαστικά αποτελεί συνένωση δύο αντιδικτατορικών οργανώσεων του Πανελληνίου Απελευθερωτικού Κινήματος (ΠΑΚ) και της Δημοκρατικής Άμυνας.

Ο ιδρυτής Ανδρέας Παπανδρέου³ (1919-1996) γεννήθηκε στην Χίο ⁴και προερχόταν από μία πολιτική οικογένεια με μητέρα του την Σοφία Μινεϊκό κόρη πολωνού αριστοκράτη και πατέρα του τον Γεώργιο Παπανδρέου που είχε διατελέσει τρεις φορές πρωθυπουργός στις δεκαετίες του 40 και του 60. Φοίτησε στη Νομική σχολή Αθηνών το 1939 έως τη σύλληψη του από το καθεστώς Μεταξά και την αποπομπή του στην Αμερική. Μετά τη συμπλήρωση των σπουδών του στα οικονομικά στην Αμερική ακολούθησε καριέρα αρχικά στο πανεπιστήμιο της Μινεσότα ως ακαδημαϊκός και στη συνέχεια, ως Πρόεδρος της σχολής Οικονομικών στο πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ. Η καριέρα του ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 60 μετά από προτροπή του πατέρα του. Εξελέγη για πρώτη φορά το 1964 σαν βουλευτής Αχαΐας με την Ένωση Κέντρου, του Γεωργίου Παπανδρέου, ενώ προδικτατορικά διετέλεσε και υπουργός συντονισμού με το ίδιο κόμμα. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας δημιούργησε στο εξωτερικό το ΠΑΚ⁵ που αποτελούσε την πρώτη εκδήλωση ριζοσπαστικοποίησης και οικοδομούσε

¹ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, *Η Ελλάδα στους Έλληνες*, εκδ. Καρανάση, Αθήνα 1976, σ. 11

² Παναγιώτης Κουντένης, «Στο λυκόφως του Πράσινου ήλιου: Συγκρότηση και μετεξέλιξη της εκλογικής βάσης του ΠΑΣΟΚ (1974-2015)» στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974-2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές*, Gutenberg, Αθήνα 2018, σ. 291

³ Κεβιν Φεδερστον & Δημήτρης Παπαδημητρίου, *Έλληνες Πρωθυπουργοί Το παράδοξο της εξουσίας*, Διάμετρος, Αθήνα 2019 σ. 109-110

⁴ Νικόλαος Β Καραγεώργος, *Οι πολιτικοί της Ελλάδος και η πολιτική τους 1821-2011*, Νέα θέσις, Αθήνα 2011, σ. 268

⁵ Γιάννης Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990. Σταθερή Δημοκρατία σημαδεμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Θεμέλιο, Αθήνα 2008 σ. 69-79

έναν αριστερό πολιτικό φορέα έξω από το χώρο της ιστορικής αριστεράς. Οι “φίλοι του ΠΑΚ” προέρχονταν κατά πλειοψηφία από μαχητικά στελέχη από την ένωση κέντρου . Ωστόσο αυτό είχε περιθωριακή δράση και μηδαμινή επιρροή στο φοιτητικό κίνημα πράγμα που δεν βοήθησε στην εξέλιξη του, με αποτέλεσμα μετά την πτώση της χούντας, τη συνένωση του για τη δημιουργία του ΠΑΣΟΚ. Αυτό προσδιορίζονταν ως μία ριζοσπαστική σοσιαλιστική δύναμη που είχε ως σκοπό την οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής από το διαχειριστικής κοινωνίας.

Οι στόχοι του ΠΑΣΟΚ ⁶εκείνης της περιόδου περιλάμβαναν εθνικοποιήσεις , αναδιανομή του εισοδήματος και ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους. Βραχυπρόθεσμα ήταν η τιμωρία των ενόχων της επταετίας της σφαγής του Πολυτεχνείου και της κυπριακής τραγωδίας η κάθαρση του κρατικού μηχανισμού και η αποκατάσταση των θυμάτων της δικτατορίας ενώ μακροπρόθεσμος στόχος ήταν η εθνική ανεξαρτησία η λαϊκή κυριαρχία και κοινωνική απελευθέρωση , καθώς και η ανεξάρτητη Δημοκρατική διαδικασία για μία Δημοκρατική και σοσιαλιστική Ελλάδα. Προϋπόθεση ήταν η αποδέσμευση της χώρας από την επιρροή των ΗΠΑ με κλείσιμο των Αμερικανικών βάσεων στον ελληνικό χώρο, πλήρη αποσύνδεση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα(ΕΟΚ). Υποστήριζε ότι με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ η Δασμολογική Ένωση αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών θα ζημίωνε την αναπτυσσόμενη χώρα και θα ενίσχυε την ανεπτυγμένη. Αναγνώριζε την άμεση ανάγκη για Σύνταγμα μετά από τις εκλογές της 17 Νοέμβρη 1974 και την ανάδειξη Κυβέρνησης για δημιουργία αναθεωρητικής Βουλής. Επιπλέον άμεση ανάγκη διεξαγωγής δημοψηφίσματος για το θέμα της διατήρησης ή μη του θεσμού της Βασιλείας.

Στόχοι του ΠΑΣΟΚ αναφέρονται ως :

1. Η εξουσία πηγάζει από το λαό
2. Δικαίωμα Άμυνας του Πολίτη στην προσπάθεια κατάλυσης του Συντάγματος
3. Κατοχυρώνεται η ισχύς του χάρτη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ για τα βασικά δικαιώματα του πολίτη
4. Κατοχυρώνεται η οικονομική και κοινωνική ισότητα των δύο φύλων

⁶ Παπανδρέου, ό.π., σ. 12,14,17-18, 487,576-578

5. Εξασφαλίζεται η άμεση και ενεργή συμμετοχή όλων των πολιτών στην πολιτική ζωή του τόπου
6. Κατοχυρώνεται το δικαίωμα εργασίας για άντρες και γυναίκες
7. Κατοχυρώνεται ο συνδικαλισμός σαν ελεύθερο και αυτόνομο κίνημα και τίθεται στην υπηρεσία των συμφερόντων του λαού
8. Διαχωρίζεται η εκκλησία από το κράτος και κοινωνικοποιείται η περιουσία της
9. Κοινωνικοποιείται το χρηματοδοτικό σύστημα στο σύνολο του
10. Ενισχύεται η τοπική αυτοδιοίκηση η χώρα αποκεντρώνεται σε περιφέρειες και η καθεμία απαρτίζεται από δήμους και κοινότητες . Οο λαός εκλεγεί άμεσα τα κοινοτικά δημοτικά και περιφερειακά συμβούλια
11. Ακυρώνονται οι διεθνείς συμβάσεις και συμφωνίες οδήγησαν την Ελλάδα σε οικονομική πολιτική και στρατιωτική εξάρτηση από τα συγκροτήματα της Δύσης και του Αμερικανικού ιμπεριαλισμού
12. Η παιδεία είναι ευθύνη του κοινωνικού συνόλου καταργείται η ιδιωτική εκπαίδευση και εξασφαλίζεται η δωρεάν και υποχρεωτική παιδεία για όλους τους Έλληνες
13. Η υγεία κοινωνικοποιείται ενισχύεται η δωρεάν ιατρική φαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη και καταργούνται οι ιδιωτικές κλινικές η κοινωνική ασφάλιση επεκτείνεται για όλους τους Έλληνες προστατεύεται η μητρότητα
14. Κατοχυρώνεται η προστασία του περιβάλλοντος , η βελτίωση της ποιότητας ζωής η αξιοποίηση των εθνικών και λαϊκών παραδόσεων και η συμμετοχή του λαού στην πολιτιστική εξέλιξη.

Πρώτα δύο χρόνια της ύπαρξης του ΠΑΣΟΚ στην πολιτική σκηνή σηματοδεύτηκαν από την εσωκομματική πάλη ⁷του κόμματος που έμεινε Γνωστή ως “κρίση της ΠΑΣΠ” . Η σύγκρουση του εξωτερικού της δημοκρατικής άμυνας και τον τροτσκιστικών συσπειρώσεων φέρνει κρίση στο σύνολο του κομματικού

⁷ Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ Τάσσης «ΠΑΣΟΚ: Σταθμοί και όρια στη διαμόρφωση και εξέλιξη του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος (1974 - 2018)», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις ,Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018 ,σ. 28-30

μηχανισμού και ολική σχεδόν διάσπαση στο τέλος της διετούς εσωκομματικής σύγκρουσης. Το κόμμα εκκαθαρίζεται από τις βασικές ιδρυτικές και συνδετικές μερίδες του με αποτέλεσμα την παγίωση του κυρίαρχου ρόλου του Ανδρέα Παπανδρέου.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου έκανε κάλεσμα για την αυτοοργάνωση του κόμματος η οργανωτική του συγκρότηση⁸ εξελίχθηκε ανάμεσα στα χρόνια ξεκίνησε το 1974 ως κόμμα στελεχών. Ενώ από το 1975 - 1977 μετατράπηκε σε κόμμα μαζών στη συνέχεια από το 1977 - 1993 έγινε πανσυλλεκτικό 1993 ως το 2014 κόμμα καρτέλ. Το κόμμα αναπτύσσεται⁹ ραγδαία και αυτό είναι εμφανές στον αριθμό των μελών του που από 27.000 οργανωμένα μέλη το 1970 , ο αριθμός εκτινάσσεται στα 110.000 μέλη τον Οκτώβριο του 1981. Στις εκλογές τα μέλη είναι οργανωμένα σε τοπικό και κλαδικό επίπεδο σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό ενώ έχουν ήδη κυριαρχήσει συνδικαλιστικά τόσο σε επαγγελματικούς κλάδους, όσο και σε επιστημονικούς και αυτοδιοικητικούς χώρους , καθώς και μεγάλη υποστήριξη στο φοιτητικό κίνημα. Η αρχική κίνηση φοιτητών με τίτλο “φίλοι του Ανδρέα Παπανδρέου” μετεξελίχθηκε σε Πανελλήνια Αγωνιστική Σπουδαστική Παράταξη (ΠΑΣΠ)¹⁰ . Αρχικά στελεχώθηκε από φοιτητές που είχαν πάρει μέρος στον αντιδικτατορικό αγώνα και αργότερα ασχολήθηκαν με την ενεργό πολιτική με το ΠΑΣΟΚ και έγιναν ανώτατα στελέχη του κόμματος. Η ΠΑΣΠ ήταν καταστατικά και οργανωτικά αυτόνομη από το Κεντρικό ΠΑΣΟΚ και είχε αρχικό στόχο είχε την αποχουντοποίηση των πανεπιστημίων και την εκδίωξη των δηλωμένων χουντικών καθηγητών. Το φοιτητικό κίνημα ακόμα και μετά τη μεταπολίτευση συνέχισε να έχει μεγάλη δράση στα πανεπιστήμια και η κομματικοποιημένη νεολαία δραστηριοποιείται μέχρι και σήμερα. Η μαζικοποίηση του κόμματος ωστόσο δεν έχει επιτευχθεί ακόμα. Τα πολυσυλλεκτικά του χαρακτηριστικά θα τα αποκτήσει τη δεκαετία του 90 έπειτα από την εξελικτική του διαδικασία το 1980 και μέσα από την κυβερνητική εμπειρία και την κρατικοποίηση του. Παρότι μέχρι το

⁸ Θανάσης Τσακίρης, «ΠΑΣΟΚ και κοινωνικά κινήματα : Συνδικαλιστικό Οικολογικό και Φοιτητικό», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 - 2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg , Αθήνα 2018 ,σ. 165

⁹ Ασημακόπουλος & Τάσσης, ό.π., σ. 34,36-7,41,48.

¹⁰ Τσακίρης, ό.π., σ. 178-9

Μάρτιο 1982 τα μέλη του κόμματος έχουν διπλασιαστεί σε 220.000. Το κόμμα το 1981 έως 1985 κινείται σε δύο πολιτικές γραμμές από τη μία της εξελικτικής σοσιαλδημοκρατίας του μεσοπολέμου και από την άλλη της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας αυτό συμβολίζει τη σύγκρουση ανάμεσα στη σοσιαλιστική και την αστική τάξη . Από το 1985 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 είναι ένα κρατικοποιημένο μαζικό γραφειοκρατικό κόμμα. Μετατρέπεται σε κόμμα της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας ενώ ο σκοπός του διαφοροποιείται ακόμη και διακηρυκτικά .

Το ΠΑΣΟΚ πρωτοεμφανίζεται τον Αύγουστο του 74 με το σύνθημα “Έξω οι Αμερικάνοι”.¹¹ Ενώ στις εκλογές του 1977¹² το προεκλογικό του πρόγραμμα ουσιαστικά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις σε σχέση με την πολιτική διακήρυξη του κόμματος. Μετά τη μεταπολίτευση ο αντιαμερικανισμός για το ΠΑΣΟΚ συνδέεται με την αντιδεξιά στρατηγική¹³ Αυτό έχει τις ρίζες του στην τομή εθνικοφρόνων/ μη εθνικοφρόνων και δεξιάς / αντί δεξιάς της προδικτατορικής περιόδου. Εμπεριέχει τη θεώρηση της δεξιάς παράταξης ως προδοτικής και αναφορικό σημείο τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ .Χαρακτηριστικό παράδειγμα του σχήματος αποτελεί η αντιδιαστολή του “Η Ελλάς ανήκει στους Έλληνας” του Α. Παπανδρέου προς το” Ανήκομεν εις την δύσιν” του Κ. Καραμανλή .

Στο προεκλογικό πρόγραμμα για τις εκλογές του 1981¹⁴ που τιτλοφορείται “Διακήρυξη της κυβερνητικής πολιτικής, Συμβόλαιο με το λαό” , κατακρίνει το καπιταλιστικό σύστημα ενώ λόγω της οικονομικής κρίσης δεν μπορεί να δώσει περαιτέρω παραχωρήσεις στους εργαζόμενους και εισάγει το σύνθημα “Αλλαγή”. Διακηρύττει την πρόθεση του για την κατάλυση των συνασπισμών της ατλαντικής Συμμαχίας και του συμφώνου της Βαρσοβίας παρά τη συμμετοχή της χώρας στην ΕΟΚ και στο ΝΑΤΟ. Η

¹¹ Ζηνοβία Λιαλιούτη «Ο Αντιαμερικανισμός στον λόγο του ΠΑΣΟΚ (1974-2018). Δημόσια ιστορία ταυτότητα και ιδεολογία», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις ,Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 389

¹² Χρύσανθος Δ. Τάσσης « Το θεωρητικό σχήμα του ΠΑΣΟΚ : Θεωρία της εξάρτησης, Ριζοσπαστικός προσανατολισμός με σοσιαλιστική προοπτική», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις ,Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 343

¹³ Λιαλιούτη, ό.π., σ. 396

¹⁴ Τάσσης, ό.π., σ. 346

κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ¹⁵ μετά την εκλογή της κρατά αποστάσεις από μία σειρά αποφάσεων της Δύσης έναντι της ανατολής και συμμετέχει στο Κίνημα των Αδεσμεύτων . Η άρνηση της να καταδικάσει τη Σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν και η μη εναρμόνιση με τους εταίρους μας στην Δύση συνοδεύονται από εξαρτήσεις αντιαμερικανισμού. Παρόλα αυτά η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ αποδέχτηκε την παραμονή στην ΕΟΚ και τις υπερεθνικές πολιτικές της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας. Το 1985 κορύφωση και ο αντιαμερικανισμός το ΠΑΣΟΚ ενώ δίπλα στο όραμα της Εθνικής Ανεξαρτησίας- Λαϊκής Κυριαρχίας και Κοινωνικής Απελευθέρωσης προστέθηκε ένας ακόμη στόχος όπως ανέφερε ο Α Παπανδρέου στις 2/6/1985 ¹⁶“Την αυτοδύναμη και ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που συνδυάζεται με την πολιτιστική και πνευματική αναγέννηση του τόπου μας και την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος”. Ενώ εκείνη τη χρονιά χαρακτηριστική ήταν εισήγηση του την τελευταία στιγμή στην ειδική σύνοδο της κοινοβουλευτικής επιτροπής για την μη ανανέωση της θητείας του Κωνσταντίνου Καραμανλή¹⁷, καθώς δεν τον πρότεινε για Πρόεδρο της Δημοκρατίας αλλά αντιπρότεινε τον δικαστή Χρήστο Σαρτζετάκη. Κίνηση που έγινε ομόφωνα αποδεκτή ενθουσιασμό από τη λαϊκή βάση του ΠΑΣΟΚ. Το 1989¹⁸ ο Ανδρέας Παπανδρέου αλλάζει την πολιτική του ΠΑΣΟΚ. Όσον αφορά τον Ευρωπαϊκό τομέα και υποστηρίζει την Ευρωπαϊκή πορεία της χώρας όπως και τη συμμετοχή της στις συζητήσεις για την υιοθέτηση του κοινού μανιφέστου των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κομμάτων για τις επικείμενες ευρωεκλογές . Η ένταξη στο προεκλογικό πρόγραμμα του 1989 της πολιτικής της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και της σύγκλησης της εθνικής οικονομίας με τις Ευρωπαϊκές υποδηλώνει την αλλαγή πλεύσης του ΠΑΣΟΚ όσον αφορά τη διεθνή θέση της χώρας. Οι αλλαγές που έκανε το ΠΑΣΟΚ κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του τη δεκαετία του 80 ήταν αρκετές και αφορούσαν διάφορα παιδιά της πολιτικής και Κοινωνικής ζωής. Ενδεικτικά :

¹⁵ Λιαλιούτη, ό.π., σ. 405

¹⁶ Τσακίρης, ό.π., σ. 173

¹⁷ Ασημακόπουλος & Τάσσης, ό.π., σ. 47

¹⁸ Τάσσης, ό.π., σ. 358

Στον τομέα της δημόσιας διοίκησης ¹⁹, την ανάγκη εξυγίανσης του κρατικού μηχανισμού όπως επίσης και την διοικητική αποκέντρωση καθώς και την ενίσχυση της αυτοδιοίκησης. Το 1980 η ρητορική του κόμματος εστίασε στη “λαϊκή κυριαρχία” και τη μεταφορά των εξουσιών από την κεντρική διοίκηση σε φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Πρακτικά μετά την Ανάλυση της εξουσίας πέρασε σε συσσώρευση της διοικητικής ιεραρχίας και κατήργησε κάποιες θέσεις γενικών διευθύνσεων και των αντίστοιχων θέσεων με αυτό τον τρόπο μπόρεσε να απομακρύνει νόμιμα τις προηγούμενες κατόχους και να τους αντικαταστήσει με πολιτικές τοποθετήσεις . Επιπλέον έκανε αναπροσαρμογή της μισθολογικής και βαθμολογικής κλίμακας και θέσπισε σύστημα μοριοδότησης των τυπικών προσόντων για την επιλογή των αντίστοιχων θέσεων στη διοίκηση. Σημαντική ήταν και η ίδρυση του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και της εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης . Στόχος της ήταν να δημιουργήσει επαγγελματικό σώμα στελεχών ταχείας ανέλιξης καθώς και το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης για την περαιτέρω κατάρτιση του προσωπικού .Επιπλέον ενίσχυσε την τοπική αυτοδιοίκηση περιορισμό τον έλεγχο σκοπιμότητας των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και υποστήριξη των συνενώσεων των πρωτοβάθμιων. Ενώ μετεξελιχθεί ο θεσμός της Νομαρχίας και ο νομάρχης κατέστη μετακλητός υπάλληλος και τοποθετούνταν στελέχη που προέρχονταν από τον κομματικό πυρήνα. Επιπλέον εισήγαγε τις 13 διοικητικές περιφέρειες σαν δεύτερο βαθμό διοίκησης και ενίσχυσε την οικονομική αυτοτέλεια των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ με τη θέσπιση Κεντρικών Αυτοτελών Πόρων (ΚΑΠ) .

Στο πεδίο της δημόσιας τάξης ²⁰το ΠΑΣΟΚ είχε στόχο την ενοποίηση των σωμάτων ασφαλείας και την εποπτεία της φιλελεύθερης πλέον αστυνομίας από το υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Μετέτρεψαν με τον Ν 1481/1984 την Ελληνική Αστυνομία σε διακριτό ένοπλο σώμα με στρατιωτική ιεραρχία και πειθαρχία. Μία από τις επιπτώσεις τη σύσταση του νέου Υπουργείου Δημόσιας Τάξης ήταν και η συγχώνευση των υπηρεσιών της χωροφυλακής και της αστυνομίας πόλεων .Καταλυτική ήταν η σύστασή

¹⁹ Μαντώ Λαμπροπούλου & Γιώργος Οικονόμου, «Η δημόσια διοίκηση υπό το πρίσμα της μετεξέλιξης του ΠΑΣΟΚ: πολιτικές και προγράμματα (1974 -2018)», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 528-9, 536-9

²⁰ Γιώργος Παπανικολάου, «Από την αλλαγή στον εκσυγχρονισμό : Το ΠΑΣΟΚ και το πεδίο της δημόσιας τάξης», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 571-3.

του αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας επιτρέποντας μία κάποια αυτονόμηση του αστυνομικού μηχανισμού από τα πολιτικά κέντρα.

Την εξωτερική πολιτική ²¹ο Παπανδρέου την είχε αναλάβει ο ίδιος στην αρχή αναλαμβάνοντας το υπουργείο Αμύνης. Θεωρούσε ότι εφόσον δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί η παραμονή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ έπρεπε να αντιμετωπιστούν οι οργανισμοί ως πεδίο συνεχούς διεκδίκησης και να βελτιώσει τη θέση της Ελλάδας. Επιπλέον έπρεπε να αναδείξει σε διεθνές επίπεδο στην τουρκική απειλή και να την αποτρέψει καθώς και να απαλλάξει την αμυντική πολιτική της χώρας από τη στενή της εξάρτηση με τις ΗΠΑ. Τήρησε κάποιες αποστάσεις από την κλιμάκωση των πολεμικών ανταγωνισμών καταθέτοντας επιφύλαξη για την εγκατάσταση πυραύλων μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη, ενώ αρνήθηκε να ακολουθήσει την Ευρωπαϊκή κοινότητα σε κυρώσεις κατά του καθεστώτος Γιαρουζέλσκι στην Πολωνία και προβαίνει σε κοινή δήλωση με το ρουμάνο ηγέτη Νικολάι Τσαουσέσκου για την αποπυρηνικοποίηση στα Βαλκάνια. ενώ Αρνήθηκε να αποδώσει ευθύνες στη Σοβιετική Ένωση για την πτώση του νοτιοκορεάτικου αεροσκάφους τζάμπο. Εντυπωσιακή ήταν συμμετοχή του στην “ κίνηση των 6 για την Ειρήνη και το διεθνή αφοπλισμό” με τη συμμετοχή της Σουηδίας της Ινδίας του Μεξικού της Αργεντινής και της Τανζανίας. Ενώ για την επίλυση του Κυπριακού ο Παπανδρέου έβλεπε λύση μέσα από τις διαδικασίες του Διεθνούς συστήματος. Όχι μέσα από τον διάλογο ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας. Ειδικά μετά την ίδρυση του ψευδοκράτους το 1983.

Μεγάλο έργο είχε κάνει το ΠΑΣΟΚ και στην εκπαίδευση²² ενδεικτικά είχε ασχοληθεί:

Με την εισαγωγή μονοτονικού συστήματος

Την ίδρυση δημόσιων νηπιαγωγείων

Την κατάργηση εξετάσεων από το γυμνάσιο στο Λύκειο

Κατάργησε τον θεσμό των επιθεωρητών και ίδρυσε αυτόν του σχολικού συμβούλου

²¹Σωτήρης Ρούσσος, «Η αυτονομία του ηγέτη ο Ανδρέας Παπανδρέου και η εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ την περίοδο 1981-1989», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές*, Gutenberg, Αθήνα 2018, σ. 585-592

²² Κώστας Θεριανός, « Η εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση από το 1976 μέχρι το 2004», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές*, Gutenberg, Αθήνα 2018, σ. 608-611

Έκανε υποχρεωτική την ίδρυση συλλόγου γονέων σε κάθε σχολείο

Καθιέρωσε την εορτή για την εξέγερση του Πολυτεχνείου

Κατήργησε την υποχρέωση των μαθητών να χωρούν σχολική ποδιά

Δημιούργησε το Πολυκλαδικό Λύκειο

Εισήγαγε νέα μαθήματα στο λύκειο όπως πολιτική οικονομία και κοινωνιολογία

Στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση ²³κατοχυρώθηκε η Συνταγματική επιταγή της ακαδημαϊκής ελευθερίας και θεσπίστηκε το Πανεπιστημιακό άσυλο. Απαγορεύτηκε η επέμβαση δημόσιας δύναμης δίχως την πρόσκληση της . Για την αυτοδιοίκηση των ιδρυμάτων κάθε ΑΕΙ θα κατήρτισε εσωτερικό κανονισμό . Εισήχθη το Εθνικό Συμβούλιο Ανωτάτης Παιδείας (ΕΣΑΠ) και η Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών (ΕΑΓΕ) . Δημιουργήθηκε το Διδακτικό Ερευνητικό προσωπικό (ΔΕΠ) στο οποίο εντάχθηκαν τέσσερις βαθμίδες . Το εξάμηνο ορίστηκε σε 13 πλήρεις εβδομάδες ενώ οι φοιτητές θα λάμβαναν δωρεάν τα διδακτικά βιβλία. Ιδρύθηκαν Φοιτητικές λέσχες και νέα τμήματα όπως παιδαγωγικά και τμήματα φυσικής αγωγής.

Στον Αγροτικό τομέα ²⁴το ΠΑΣΟΚ πέρασε σε αλλαγές σχετικά με:

Το δυνάμωμα του συνεταιριστικού και συνδικαλιστικού αγροτικού κινήματος με τη στήριξη του από την Πολιτεία

Την εξασφάλιση ικανοποιητικών τιμών για τα αγροτικά προϊόντα

Την ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου του Αγροτικού πληθυσμού και

παροχή δανείων για τη γεωργία

Στην Υγεία²⁵ το σημαντικότερο επίτευγμα του ΠΑΣΟΚ είναι η ίδρυση του Εθνικού συστήματος υγείας (ΕΣΥ) Ν. 1397/1983 . Το ΠΑΣΟΚ πέρασε σε σημαντικές

²³ Τριαντάφυλλος Β. Δούκας & Περσεφόνη Α. Σιμενή «ΠΑΣΟΚ και μεταρρύθμιση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση από το νόμο 1262/ 1982 στο νομό 4009/ 2011», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 644-645

²⁴ Στάθης Κουτρουβίδης «Πολιτική ΠΑΣΟΚ και Αγροτική πολιτική (1974-1990). Δύο ασύμβατες πορείες (;)», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις, Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 706

²⁵ Αριστομένης Ι. Συγγελάκης, «Ενάντια στην Παλίσρροια του μονεταρισμού: Η τομή του ΕΣΥ ως ορόσημο του ανολοκλήρωτου εγχειρήματος οικοδόμησης Κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα», στο Βασίλης Ασημακόπουλος & Χρύσανθος Δ. Τάσσης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018. Πολιτική*

νομοθετικές πρωτοβουλίες προετοιμάζοντας το έδαφος για τη μεταρρύθμιση αυτή: την ίδρυση του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας (ΚΕΣΥ) , την επέκταση του δικαιώματος Υγειονομικής περίθαλψης και την ίδρυση Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων (ΕΟΦ). Το ΕΣΥ φρόντιζε για την πλήρη και αποκλειστική απασχόληση των γιατρών , την απαγόρευση ίδρυσης νέων ιδιωτικών νοσηλευτικών μονάδων, την αποκέντρωση, ενώ το 1985 ψηφίστηκε ο νόμος που ικανοποιούσε τα αιτήματα των γιατρών σχετικά με τις οικονομικές απολαβές τους και τον αριθμό νοσοκομειακών κλινών ενώ ιδρύθηκε το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας (ΕΚΑΒ) και τη δημιουργία Κέντρων Ψυχικής Υγείας .

Τέλος στον κοινωνικό τομέα ²⁶καθιέρωσε την ψήφο στα 18 χρόνια, καθιέρωσε τον πολιτικό γάμο, αποποινικοποίηση τη μοιχεία , επιτάχυνε τη διαδικασία έκδοσης διαζυγίου. Ενώ εκσυγχρόνισε το οικογενειακό δίκαιο, ίδρυσε το συμβούλιο Ισότητας των δύο φύλων και έκδωσε νομοθετήματα για την προστασία εργαζόμενης γυναίκας και τη βελτίωση των κοινωνικών παροχών στις γυναίκες.

Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις ,Κυβερνητικές Πολιτικές , Gutenberg ,Αθήνα 2018, σ. 792-799

²⁶ Γιάννης Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974- 1990 Σταθερή Δημοκρατία* σηματοδοτημένη από τη μεταπολεμική ιστορία, Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σ. 156

Η Νέα Δημοκρατία

Η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) ιδρύθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1974 από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Είναι φιλελεύθερο ευρωσκεπτικιστικό κόμμα που ανήκει στον κεντροδεξιό χώρο και έχει ως έμβλημα της τον πυρσό ο οποίος συμβολίζει το ελληνικό φως και εκφράζει τις αξίες του Ελληνισμού.

Ο ιδρυτής Κωνσταντίνος Καραμανλής²⁷ γεννήθηκε στις 8 Μαρτίου 1907 και ήταν ο πρωτότοκος από τα 8 παιδιά του δασκάλου Γεωργίου Καραμανλή και της Φωτεινής Δολόγλου. Μεγάλωσε στο χωριό των Σερρών, Πρώτη. Φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1932 το Λαϊκό Κόμμα του πρότεινε να πολιτευτεί στις εκλογές της 25ης Σεπτεμβρίου. Μετά όμως από την αντίδραση του πατέρα του αναγκάστηκε να αρνηθεί. Τελευταίος πέθανε το Νοέμβριο του 1932. Στις επόμενες εκλογές στις 9 Ιουνίου του 1935 το λαϊκό κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη κέρδισε λαμβάνοντας το 65,04% των ψήφων και 287 έδρες και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εκλέγεται βουλευτής στο νομό Σερρών. Η θητεία του κράτησε μόνο μερικούς μήνες. Νέες εκλογές προκηρύχθηκαν στις 26 Ιανουαρίου του 1936 και το Λαϊκό κόμμα κατέλαβε τη δεύτερη θέση με 22,10% των ψήφων και 72 έδρες στη Βουλή. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εξελέγη πρώτος στο νομό Σερρών μεταξύ όλων των υποψηφίων ξεπερνώντας σε ψήφους και τον αρχηγό του συνδυασμού στο νομό παίρνοντας τη θέση του. Η πολιτική του πορεία ανακόπηκε από το καθεστώς Μεταξά και τη δικτατορία καθώς δεν δέχτηκε να συμπράξει. Στις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές 31η Μαρτίου 1946 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επανεξελέγη με το Λαϊκό Κόμμα υπό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη και το Νοέμβριο του ίδιου έτους ορκίστηκε πρώτη φορά υπουργός αναλαμβάνοντας το χαρτοφυλάκιο Εργασίας. Η Βουλή διαλύθηκε στις 30 Ιουλίου 1951 και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 9 Σεπτεμβρίου. Ο Παπάγος ίδρυσε τον Ελληνικό Συναγερμό στον οποίο εντάχθηκε το Λαϊκό κόμμα μεταξύ αυτών και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Τον Ιούλιο του 1952 παντρεύτηκε την Αμαλία Κανελλοπούλου κόρη του Τάσου Κανελλοπούλου. Στις 7 Οκτωβρίου 1955 η κοινοβουλευτική ομάδα του Ελληνικού Συναγερμού συνεδρίασε με θέμα προς

²⁷ Άγγελος Μπρατάκος, *Η ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, Λιβάνης, Αθήνα 2002, σ. 45, 47-9, 52, 55-56, 60, 62-3, 66, 72-3, 111, 140

συζήτηση την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Καραμανλή . Στις 10 Οκτωβρίου ανακοίνωση τις προγραμματικές της δηλώσεις και δύο μέρες αργότερα έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης με 200 ψήφους είπε και 77 κατά αναλαμβάνοντας για πρώτη φορά την πρωθυπουργία της χώρας. Το 1956 στις 4 Ιανουαρίου ανήγγειλε την ίδρυση της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ). Προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 19 Φεβρουαρίου 1956. Ο κύριος αντίπαλος ήταν η Δημοκρατική Ένωση με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπανδρέου. Η ΕΡΕ κατάφερε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση που ορκίστηκε στις 29 Φεβρουαρίου 1956 .Η ρήξη που είχε προηγηθεί μεταξύ του Κωνσταντίνου Καραμανλή και του βασιλιά Παύλου μετά από πιέσεις της αντιπολίτευσης , οδήγησε στις 26 Σεπτεμβρίου 1963 τον βασιλιά να ορκίσει κυβέρνηση υπό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Στυλιανό Μαυρομιχάλη προκειμένου να διενεργηθούν εκλογές. Στις 3 Νοεμβρίου του 1963 στις εκλογές κέρδισε η Ένωση Κέντρου υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου , με 138 έδρες. Παρότι απείχε πολύ από την κοινοβουλευτική αυτοδυναμία ο βασιλιάς έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και ο Καραμανλής αποφάσισε να αποχωρήσει από την Ελλάδα. Η αυτοεξορία αυτή κράτησε 11 χρόνια. Ο Καραμανλής επέστρεψε στη χώρα μετά την πτώση της δικτατορίας στις 24 Ιουλίου 1974 όπου ορκίστηκε στις 4:00 το πρωί πρωθυπουργός . Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας και κάποιες αντιδράσεις σε σχέση με την ημερομηνία των επερχόμενων εκλογών αυτές οριστικοποιήθηκαν για τις 17 Νοεμβρίου 1974. Ενώ μέχρι τη Δευτέρα Ιανουαρίου 1975 θα γινόταν δημοψήφισμα για τον καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος.

Η Νέα Δημοκρατία ιδεολογικά²⁸ πρόσκειται στο ριζοσπαστικό φιλελευθερισμό αυτό είναι ως αποτέλεσμα συνδυασμού φιλελευθερισμού κοινωνικής δικαιοσύνης και μεθοδολογικού ριζοσπαστισμού. Οι κατευθυντήριες γραμμές του κόμματος έχουν ως εξής:

- 1) Η Νέα Δημοκρατία πιστεύει στην ιδέα του έθνους .Θεωρεί πρωταρχικό χρέος της να διασφαλίσει την εθνική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της χώρας.
- 2) Πιστεύει στην ειρηνική συμβίωση των λαών. Είναι υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στους διεθνείς οργανισμούς και της προστασίας του Διεθνούς νόμου.

²⁸ Στο ίδιο, σ. 233, 238-243

3) Πιστεύει στην κοινοβουλευτική Δημοκρατία . Δεν δέχεται ότι μπορεί να υπάρξουν οικονομικοί και κοινωνικοί στόχοι για τους οποίους αξίζει να θυσιάστούν οι δημοκρατικές ελευθερίες και αντιτίθεται σε κάθε μορφή ολοκληρωτισμού.

4) Αποβλέπει στην κοινωνική δικαιοσύνη. Θεωρεί όλους τους κατοίκους της Ελλάδας ίσως τόσο απέναντι στο νόμο αλλά και στις ευκαιρίες του πολιτικού οικονομικού και κοινωνικού βίου.

5) Πιστεύει στην Ελεύθερη Δημοκρατική οικονομία. Για την ανάπτυξη της , προϋπόθεση είναι η συνεχής αύξηση της αγοραστικής δύναμης των μεγάλων λαϊκών στρωμάτων . Ωστόσο αυτή η οικονομική ελευθερία πρέπει να συνδυάζεται το ατομικό με το κοινωνικό συμφέρον. Ο δημιουργικός ζήλος του ατόμου ενισχύει τις ικανότητες και πολλαπλασιάζει την παραγωγικότητα του.

6) Πιστεύει στις Πολιτιστικές δυνατότητες της χώρας .Όργανο για την πνευματική ανέλιξη και την πολιτιστική ακτινοβολία του έθνους είναι η παιδεία και γενικότερα η φροντίδα για τη νεότητα.

Στις 16 Οκτωβρίου 1974 πραγματοποιήθηκε στο θέατρο Αλάμπρα η πρώτη δημόσια συγκέντρωση της Οργάνωσης Νέων Νέας Δημοκρατίας (ΟΝΝΕΔ)²⁹ και τον επόμενο μήνα κυκλοφόρησε η πρώτη εφημερίδα με τίτλο “Εδώ Νιάτα”. Στις 9 Νοεμβρίου 1974 οι φοιτητές μετείχαν στις πρώτες μεταδικτατορικές φοιτητικές εκλογές και κατάφεραν να πάρουν ποσοστό 16,4% του συνόλου των ψηφισάντων και τρεις έδρες . Οι δύο ξεχωριστές παρατάξεις που προσκείμενες στη Νέα Δημοκρατία, η Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία (ΔΑΠ) στην Αθήνα και τη νότια Ελλάδα και η Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση (ΝΔΦΚ) στη Θεσσαλονίκη και τη Βόρεια Ελλάδα ενοποιήθηκαν το 1976. Ενώ η ΟΝΝΕΔ είχε στους κόλπους της, τη Μαθητική Ανεξάρτητη Κίνηση (ΜΑΚΙ) που αφορούσε τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στις 17 Νοεμβρίου 1974³⁰ πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες μετά- δικτατορικές εθνικές εκλογές. Την ψήφο του ελληνικού λαού διεκδίκησαν εκτός από την Νέα Δημοκρατία , η Ένωση Κέντρου - Νέες Δυνάμεις υπό την ηγεσία του Γεωργίου Παπανδρέου, το

²⁹ Στο ίδιο, σ. 157-9,252

³⁰ Στο ίδιο, σ. 159-164,167,169-170

Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα(ΠΑΣΟΚ) του Ανδρέα Παπανδρέου, η Ενωμένη Αριστερά σχήμα εκλογικής συνεργασίας του ΚΚΕ του ΚΚΕ εσωτερικού και της ΕΔΑ, η Εθνική Δημοκρατική Ένωση (ΕΔΕ) του Πέτρου Γαρουφαλιά και μικρότεροι συνδυασμοί.

Ο Καραμανλής ανακοίνωσε πως η Ελλάδα προσανατολίζεται και τοποθετείται ” Εις την Δύσιν” και πώς θα υποστηρίξει την ιδέα τις Ηνωμένες Ευρώπης και θα επιδιώξει το ταχύτερο την ένταξη στην ΕΟΚ. Έθεσε ως προτεραιότητα την ανάπτυξη του οικονομικού και οικονομικού τομέα .Ο πρώτος προεκλογικός αγώνας της μεταδικτατορικής Ελλάδος διεξήχθη χωρίς πολλές κόντρες. Ενώ τον Καραμανλή υποστήριξε και ο Μίκης Θεοδωράκης δηλώνοντας σε συνέντευξη τύπου στις 3 Οκτώβρη “Σήμερα λέω “ναι” στον Καραμανλή γιατί δεν υπάρχει άλλη δύναμη. Αν φύγει αυτή τη στιγμή από τη μέση ο Καραμανλής βλέπω να έρχονται τα τανκς.” Τα αποτελέσματα των εκλογών ήταν θριαμβευτικά για τη ΝΔ καθώς κέρδισε με ευρεία λαϊκή και κοινοβουλευτική πλειοψηφία με σκοπό να ψηφίσει ένα σύγχρονο Σύνταγμα.

Το δημοψήφισμα³¹ για τη μορφή του πολιτεύματος διεξήχθη στις 8 Δεκεμβρίου 1974 με τον Βασιλιά Κωνσταντίνου να είναι εξόριστος. Ο Καραμανλής αποφάσισε ότι δεν μπορούσε να τον φέρει πίσω φοβούμενος την πρόκληση εντάσεων .Έτσι ο βασιλιάς δεν μπόρεσε να υπερασπιστεί επαρκώς τη θέση του. Το αποτέλεσμα ήταν το ποσοστό 69,8% των ψηφισάντων να πέφτουν υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας.

Ένα από τα πρώτα πράγματα που έκανε η Νέα Δημοκρατία ήταν να φροντίσει για την εκδίκαση των πρωταιτίων της 21ης Απριλίου³² . Η σύλληψη των Γ. Παπαδόπουλος Σ. Παττακός Ν. Μακαρέζος Γ. Λαδάς και Μ. Ρουφογάλης , επέδειξε αποφασιστικότητα και προειδοποίηση στους φίλους της δικτατορίας να μην επιχειρήσουν οποιαδήποτε κίνηση για την υπονόμευση της δημοκρατίας. Μετά τη δίκη στις 28 Ιουλίου 1975 οι τρεις πρώτοι καταδικάστηκαν σε θανατική ποινή λόγω της στάσης και σε ισόβια κάθειρξη για εσχάτη προδοσία. Οι περισσότεροι από του κατηγορούμενους καταδικάστηκαν σε δεκαετή κάθειρξη και πενταετή στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων και σε ισόβια. Δύο μόνο από τους κατηγορούμενους αθωώθηκαν. Μετά τη συνεδρίαση που έγινε στις 25 Αυγούστου 1975 το υπουργικού συμβουλίου που

³¹ Στο ίδιο, σ. 171-174

³² Στο ίδιο σ. 175-182

εξέτασε το ζήτημα της καταδίκης των τριών πρωταιτίων αποφάσισε τη μετατροπή της θανατικής ποινής σε ισόβια κάθειρξη πράγμα που προκάλεσε την αντίδραση της αντιπολίτευσης.

Στις πρώτες δημοτικές κοινοτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την 30η Μαρτίου 1975³³ οι πρόσκειντες στη ΝΔ υποψήφιοι κατέβηκαν χωρίς κανενός είδους κομματική υποστήριξη προβάλλοντας θέματα τοπικού ενδιαφέροντος με αποτέλεσμα να καταποντιστούν. Επιτρέποντας άθελά τους την ενίσχυση των κέντρων επιρροής της αξιωματικής αντιπολίτευσης στις τοπικές κοινωνίες.

.Το νέο Σύνταγμα ψηφίστηκε στις 7 Ιουνίου 1975. Υπέρ τάχθηκαν οι 208 παρόντες βουλευτές της ΝΔ. Υπογράφηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Μιχαήλ Στασινόπουλο που τον είχε προτείνει για τη θέση σε ειδική συνεδρίαση ο Καραμανλής. Το σύνταγμα τέθηκε σε ισχύ από τις 11 Ιουνίου 1975. Ενώ στις 18 Ιουνίου του ίδιου έτους συνήλθε η κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ και πρότεινε τον Κωνσταντίνο Τσάτσο για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτός έλαβε 210 ψήφους των βουλευτών της ΝΔ έναντι 65 ψήφων. Το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ ψήφισαν λευκό.

Στις 22 Αυγούστου 1974 η κυβέρνηση Εθνικής ενότητας υπέβαλε το αίτημα της Ελλάδας για ένταξη στην ΕΟΚ³⁴. Η επίσημη υποβολή του αιτήματος έγινε στις 12 Ιουνίου 1975. Η σημασία της ένταξης της Ελλάδος στον οργανισμό ήταν σημαντική τόσο για την ενίσχυση της εξωτερικής ασφαλείας και της κατοχύρωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος της χώρας όσο και για οικονομικούς και πολιτισμικούς λόγους. Η έναρξη των διαπραγματεύσεων με την ΕΟΚ έγινε στις 27 Ιουλίου 1976 με επικεφαλή της Ελληνικής αντιπροσωπείας τον Παναγή Παπαληγούρα ενώ στο τέλος του ίδιου χρόνου συμφωνήθηκαν το κύριο σημείο του χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου της Ελλάδας ΕΟΚ με σκοπό την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Την ίδια στιγμή το ΠΑΣΟΚ κυκλοφόρησε ένα κείμενο με τον τίτλο “αντίλογος” το Μάρτιο του 1976 που αντιπρότεινε τη δημιουργία μιας καπιταλιστικής μεσογειακής κοινότητας που θα βοηθούσε να αντιμετωπιστούν οι πιέσεις των υπερδυνάμεων. Ωστόσο οι χώρες να ανταπεξέρχονται μόνες τους στις βασικές τους ανάγκες.

³³ Στο ίδιο, σ. 182-186

³⁴ Στο ίδιο, σ. 205- 215

Χαρακτηριστικά η αντιθετική και αντιευρωπαϊκή πολιτική του κόμματος εκφράστηκε με την υιοθέτηση του συνθήματος “ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο”

Στην εξωτερική πολιτική ³⁵κυβέρνηση της ΝΔ αξιοποίησε τον προσανατολισμό προς την ΕΟΚ και τη γεωπολιτική θέση της χώρας που βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, προκειμένου να βρει υποστηρικτές των θέσεων της σχετικά με το Κυπριακό και τις διαφορές με την Τουρκία αξιοποίησε τη διάσκεψη για ασφάλεια και συνεργασία στην Ευρώπη που πραγματοποιήθηκε στο Ελσίνκι 29 Ιουλίου έως 2 Αυγούστου του 1975. Ενώ δρομολόγησε βελτίωση των διμερών σχέσεων με σκοπό τη διαβαλκανική συνεργασία. Έκανε άνοιγμα προς τις σοσιαλιστικές χώρες της κεντρικής ανατολικής Ευρώπης και προς την Κίνα , ενώ επισκέφθηκε και τη Σοβιετική Ένωση. Επιπλέον ενίσχυσε τις σχέσεις της Ελλάδας με τον αραβικό κόσμο προκειμένου να στερήσει την Τουρκία από προνομιακούς συμμάχους υποστηρικτές της λόγω του ομόθρησκου. Αρνήθηκε να συζητήσει οποιαδήποτε άλλη τοπική διεκδίκηση πέρα από την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο, ενώ για την Κύπρο κατευθύνθηκε προς τις διακοινοτικές συνομιλίες υποστηρίζοντας τη θέση της με τα ψηφίσματα του Συμβουλίου ασφαλείας και της γενικής συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Τα ελληνοτουρκικά από τότε έρχονται σε διακυμάνσεις καθώς οι συνομιλίες καταρρέουν από την αδιαλλαξία της τουρκικής και τουρκοκυπριακής πλευράς.

Στην αμυντική πολιτική ³⁶Νέα Δημοκρατία βασίστηκε σε τρεις άξονες:

Στην ενδυνάμωση της αποτρεπτικής ισχύος της χώρας , την διατήρηση της ισορροπίας Δυνάμεων με την Τουρκία και την αμυντική θωράκιση της Ελλάδας με σύγχρονο εξοπλισμό και υποδομές. Χαρακτηριστικά το χρονικό διάστημα 1975 έως 1980 οι δαπάνες για τον εξοπλισμό αυξήθηκαν κατά 38% ποσό που διοχετεύτηκαν και στα τρία όπλα .Ενώ η χώρα κατέβαλε προσπάθεια να πιέζει τα διεθνή κέντρα αποφάσεων για να αποφευχθεί η ανατροπή της εξοπλιστικής ισορροπίας ανάμεσα στις δύο χώρες.

Στην οικονομική πολιτική³⁷ η κυβέρνηση της ΝΔ έπρεπε να επιτύχει σταθεροποίηση της οικονομίας και διαρθρωτικές αλλαγές οικονομικό σύστημα. Ωστόσο η χώρα να

³⁵ Στο ίδιο, σ. 215-220

³⁶ Στο ίδιο, σ. 220-222

³⁷ Στο ίδιο, σ. 222-224

εναρμονιστεί με τις χώρες της ΕΟΚ. Πέτυχαν την αναχαίτιση του πληθωρισμού και τη διαμόρφωση προϋποθέσεων για βελτίωση του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών. Έως το 1980 έθεσαν βάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομίας και την προσαρμογή της στα δεδομένα της ΕΟΚ, παρά τη δυσκολία που έφερε η πετρελαϊκή κρίση του 1979. Ενώ μέχρι το 1980 αυξήθηκε το κατά κεφαλήν εισόδημα από 2165 δολάρια του 1974 σε 4298 δολάρια το 1980. Αυξήθηκαν στο ίδιο διάστημα οι εξαγωγές και η εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων.

Στην κοινωνική πολιτική³⁸ από το 1974 ως το 1980 αυξήθηκε το μέσο ωρομίσθιο των εργατών της βιομηχανίας κατά 200 62,8% και για τις γυναίκες 270 3,8. Ενώ θεσμοθετήθηκε και η ισότητα ανδρών και γυναικών σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής της εργασίας. Προστατεύθηκε η μητρότητα και θεσπίστηκε ακυρότητα κάθε καταγγελίας σύμβασης εργασίας εγκύου. Μειώθηκαν οι ώρες εβδομαδιαίας εργασίας από 48 σε 43. Ορίστηκε η 35ετία για συνταξιοδότηση και στον ιδιωτικό τομέα. Τέθηκαν σε λειτουργία 11 σχολές και κέντρα ταχύρρυθμης επαγγελματικής κατάρτισης. Αναπροσαρμόστηκαν οι συντάξεις του ΙΚΑ, ιδρύθηκε το ταμείο επικουρικής ασφάλισης μισθωτών, αποφασίστηκε η παροχή δωρεάν φαρμάκων και ιατρό-νοσοκομειακής περίθαλψη στο σύνολο του Αγροτικού πληθυσμού της χώρας.

Στην εκπαιδευτική πολιτική³⁹ επεκτάθηκε η υποχρεωτική παιδεία από τα 6 στα 9 χρόνια και ο διαχωρισμός του εξατάξιου γυμνασίου. Στο τριτάξιο γυμνάσιο και το τριτάξιο Λύκειο διαφόρων τύπων. Καθιερώθηκε δημοτική γλώσσα σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και διοίκησης, εισήχθη η διδασκαλία αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων από μεταφράσεις. Ιδρύθηκαν οι τεχνικές και επαγγελματικές σχολές, μετέπειτα ΤΕΙ. Ιδρύθηκε το Πολυτεχνείο Κρήτης και ιατρικές σχολές Ηρακλείου Ιωαννίνων και Πάτρας.

Από τον Μάιο του 1979 που επισφραγίστηκε η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ έως το Μάιο του 1980 που ο Καραμανλής εκλέχτηκε Πρόεδρος Δημοκρατίας η ΝΔ βρισκόταν σε κλίμα κινητικότητας για την διαδοχή⁴⁰ της αρχικής θέσης οι δύο διεκδικητές ήταν ο

³⁸ Στο ίδιο, σ.224-226

³⁹ Στο ίδιο, σ. 226- 7

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 285-7, 294

Γεώργιος Ράλλης και ο Ευάγγελος Αβέρωφ - Τοσίτσας . Νικητές της κούρσας διαδοχής ήταν με 88 ψήφους ο Γεώργιος Ράλλης έναντι 84 ψήφων του Ευάγγελου Αβέρωφ .Σημαντικό επίτευγμα της κυβέρνησης Ράλλη ⁴¹ήταν η άρτια προπαρασκευή της χώρας για την ένταξη της Ελλάδας στους κόλπους της ΕΟΚ την 1η Ιανουαρίου 1981.

Στις εκλογές του 1981 το ΠΑΣΟΚ είχε κατέβει με το σύνθημα της “αλλαγής” και “το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση ο λαός στην εξουσία”. Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν με ενισχυμένη αναλογική. Ο Ράλλης επιχείρησε να κάνει μία αμφίπλευρη διεύρυνση από τη μία προς τα δεξιά με την προσέλευση στελεχών από την Εθνική Παράταξη και από την άλλη προς το κέντρο με κεντρικούς πολιτευτές. Ωστόσο αυτό δεν είχε το αποτέλεσμα που επιθυμούσε η ΝΔ. Το κόμμα υστερούσε συγκριτικά με το ΠΑΣΟΚ τόσο στον επικοινωνιακό όσο και στον οργανωτικό τομέα ενώ αρνητικά λειτούργησαν και οι εσωκομματικές διενέξεις. Στρατηγικό λάθος στις εκλογές ήταν η απόφαση του κόμματος να μην προβάλει την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και το αποτέλεσμα ήταν η επικράτηση του ΠΑΣΟΚ με 48% και Νέα Δημοκρατία αντιπολίτευση με 35%. Η απόφασή του Ράλλη στο τέλος του 1981 να θέσει θέμα εμπιστοσύνης στο πρόσωπό του έφερε αποτέλεσμα αρνητικό για εκείνον και άνοιξε ο δρόμος για εκλογή νέου προέδρου στο κόμμα. Οι υποψήφιοι για τη διαδοχή ήταν ο Ευάγγελος Αβέρωφ ο Κωστής Στεφανόπουλος και ο Γιάννης Μπούτος. Τα αποτελέσματα όπως αναμενόταν ήταν συντριπτικά υπέρ του Ευάγγελου Αβέρωφ.

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ⁴² είχε ως στόχο να μεταβάλει τη Νέα Δημοκρατία από κόμμα στελεχών σε κόμμα Πλατιάς λαϊκής βάσης. Για αυτό το λόγο αντικατέστησε πολλά στελέχη των διοικήσεων όλων των τοπικών οργανώσεων, ενώ φρόντισε για την ενδυνάμωση του Τμήματος γυναικών της ΝΔ . Επιπλέον κατάφερε να αναδιοργανώσει στην ΟΝΝΕΔ και η φοιτητική παράταξη ΔΑΠ-ΝΔΦΚ εκτινάχθηκε στα επόμενα χρόνια. Άρχισε να κυκλοφορεί ενημερωτικά φυλλάδια και το κομματικό “newsletter Ελληνική Πορεία” καθώς και εκδόθηκε δεκαπενθήμερη εφημερίδα της νεολαίας “Δημοκρατική Πρωτοπορία” και το ενημερωτικό δελτίο “Πολιτική Ευθύνη”. Προχώρησε στη δημιουργία κομματικών οργανώσεων, αγροτικών συλλόγων, ενώ δημιουργήθηκαν πάνω από 100 οργανώσεις της ΝΔ παγκοσμίως. Αυξήθηκε ο αριθμός

⁴¹ Στο ίδιο, σ. 308,322-24,334-36

⁴² Στο ίδιο, σ. 344-348

των τοπικών γραφείων της ΟΝΝΕΔ καθώς και ο εγγεγραμμένος αριθμός των μελών της.

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ παραιτήθηκε από την ηγεσία της ΝΔ στις 31 Αυγούστου 1984, μετά τις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου 1982 και τις ευρωεκλογές του 1984 που σάρωσε το ΠΑΣΟΚ, ενεργοποιώντας τη διαδικασία για την εκλογή νέου προέδρου του κόμματος. Οι ενδιαφερόμενοι για την προεδρία του κόμματος που τελικά επικράτησαν ήταν ο ο Κώστας Μητσοτάκης και ο Κωστής Στεφανόπουλος. Προβάδισμα είχε ο Μητσοτάκης ⁴³ο οποίος εκλέχτηκε πρόεδρος του κόμματος με σαρωτική πλειοψηφία 70 ψήφων έναντι 41 του Κωστή Στεφανόπουλου. Προσπάθησε να εκσυγχρονίσει την οργανωτική υποδομή του κόμματος αλλάζοντας κάποια στελέχη με στόχο να αντιμετωπίσει την κυριαρχία του ΠΑΣΟΚ. Για αυτό το λόγο ένα από τα πράγματα με τα οποία ασχολήθηκε με την ανάληψη της ηγεσίας του ήταν αυτό του κυβερνητικού ελέγχου στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα τα οποία ελέγχονται από το κυβερνών κόμμα . Άλλο ένα θέμα ήταν η επαναφορά του σταυρού προτίμησης στην ανάδειξη των βουλευτών και της υποβάθμισης της λειτουργίας του κοινοβουλίου . Καθώς ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου δεν προσέρχετο στις συνεδριάσεις και δεν απαντούσε στην κριτική της αντιπολίτευσης. Αποφάσισε να κάνει άνοιγμα⁴⁴ στο χώρο του κέντρου συμπλέοντας με το μικρό κόμμα των Φιλελευθέρων του Νικήτα Βενιζέλου και συγκατέλεξε στο ψηφοδέλτιο των εκλογών του 1985 κεντρώα στελέχη όπως ο Χαράλαμπος Πρωτόπαπας. Επιπλέον αποφάσισε να προσχωρήσει στην ηλικιακή ανανέωση των υποψηφίων της ΝΔ.

Η απόφαση Ανδρέα Παπανδρέου το 1985 να μην προτείνει την επανεκλογή του Καραμανλή⁴⁵ για το αξίωμα του προέδρου της δημοκρατίας αλλά να υποστηρίξει την υποψηφιότητά του Χ. Σαρτζετάκη ήταν συνειδητή και στο πλαίσιο της στρατηγικής έντασης που προσπαθούσε να ακολουθήσει εκείνη την περίοδο καλλιεργώντας τα αντιδεξιά πολιτικά προκειμένου να εγκλωβίσει τους αριστερούς ψηφοφόρους στο ΠΑΣΟΚ . Η ΝΔ αντέδρασε έντονα και η κατάσταση κλιμακώθηκε. Ενώ οι εκλογές διεξήχθησαν με έντονη ένταση και οξύτητα. Ο προεκλογικός αγώνας της ΝΔ

⁴³ Στο ίδιο, σ.371-3,384-390

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 399-400

⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 403-6

επικεντρώθηκε σε δύο άξονες: στην προβολή των προτάσεων του κόμματος για την αντιμετώπιση Οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων στη Χώρα και στην ανάδειξη της θεσμικής κρίσης που προκαλούσε το ΠΑΣΟΚ για την προεδρική εκλογή. Μετά το πέρας των εκλογών του 1985 ο Μητσοτάκης είχε να αντιμετωπίσει μία νέα εσωκομματική ταραχή⁴⁶ καθώς στελέχη που τον θεωρούσαν υπεύθυνο για την ήττα στις εκλογές προκάλεσαν επεισόδια στα κεντρικά γραφεία της ΟΝΝΕΔ με αποτέλεσμα τη διαγραφή έξι εξ' αυτών. Στην αμφισβήτηση προστέθηκαν αιχμές για την προεκλογική τακτική που είχε ακολουθήσει το κόμμα. Ωστόσο Μητσοτάκης επέλεξε να απαντήσει με φυγή προς τα εμπρός πολιτικά, με την προάσπιση δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολιτών και οργανωτικά με την ανασύνταξη του κόμματος, προκειμένου να πετύχει τον μετασχηματισμό από παραδοσιακό κόμμα στελεχών στο δημοκρατικό μαζικό κόμμα. Στον εσωκομματικό χώρο ο Κωστής Στεφανόπουλος προσπαθούσε δημιουργήσει αρνητική στάση απέναντι στον Μητσοτάκη συντηρώντας την εσωκομματική εκκρεμότητα Καλλιεργώντας έριδες. Χωρίς αποτέλεσμα όμως μετά από την κρούση του Μιλτιάδη Έβερτ στον ιδρυτή Κωνσταντίνο Καραμανλή με αποτέλεσμα ο Κώστας Μητσοτάκης να επανεκλεγεί με 87 ψήφους. Επιβεβαιώνοντας την υποστήριξη της κοινοβουλευτικής ομάδας στο πρόσωπό του. Αυτό οδήγησε τον Κωστή Στεφανόπουλου στην αποχώρησή του από το κόμμα μαζί με άλλα 24 στελέχη, και την ίδρυση της Δημοκρατικής Ανανέωσης μέσα στον ίδιο χρόνο. Ο Μητσοτάκης τότε αποφάσισε την υποστήριξη νέων πολιτικών ανανεώνοντας ηλικιακά τη Νέα Δημοκρατία με σκοπό την οργανωτική ομαλότητα του κόμματος.

Η δεύτερη τετραετία του ΠΑΣΟΚ⁴⁷ ήταν επεισοδιακή. Παρά το γεγονός ότι ήταν στην κυβέρνηση, οι δημοτικές εκλογές του 1986 απέδειχθηκαν μεγάλη επιτυχία της ΝΔ. Το κλίμα επιδεινώθηκε με την αποκάλυψη των στοιχείων της προσωπικής ζωής του Ανδρέα Παπανδρέου. Αποτέλεσμα αυτού το ΠΑΣΟΚ να στηρίζεται σε φραστικά αποτήματα του Μητσοτάκη για να κερδίσει τις εντυπώσεις. Η ασθένεια του Α. Παπανδρέου και η Ανάγκη μετάβασης του στην Αμερική έφεραν ακυβερνησία στη χώρα σε μία πολύ δύσκολη χρονική περίοδο. Ήδη από το καλοκαίρι του 1988 η Νέα Δημοκρατία βρίσκεται σε κλίμα προπαρασκευής για τις εκλογές με κινήσεις επικοινωνιακές προς τους ψηφοφόρους και ξεκινά περιοδείες για να έχει επαφή με τον

⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 410-417, 428-432, 436, 438, 440-1

⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 505- 529

λαό. Η κατάρρευση του σοβιετικού συνασπισμού αλλάζει τις ισορροπίες και φέρνει τον Παπανδρέου την τελευταία στιγμή σε κίνηση ματ και οι εκλογές διεξάγονται με τον νόμο Παπανδρέου- Κουτσόγιωργα (Ν. 1847/1989)⁴⁸ που ψηφίστηκε στα τέλη Μαρτίου του 1989 και αποτελούσε μία μορφή απλής αναλογικής. Με αυτό το νόμο παρά το μεγάλο ποσοστό της Νέας Δημοκρατίας έναντι του ΠΑΣΟΚ, η Νέα Δημοκρατία δεν καταφέρνει να σχηματίσει αυτόνομη κυβέρνηση . Ωστόσο οι ευρωεκλογές που διεξήχθησαν την ίδια περίοδο απέδειξαν τη δύναμή της. Μετά το εκλογικό αποτέλεσμα η χώρα βρίσκεται σε πολιτικό αδιέξοδο και επιλέγεται ο σχηματισμός κυβέρνησης πολιτικής συνεργασίας με πρωθυπουργό τον Τζανή Τζανετάκη⁴⁹ καθοριστικό ρόλο σε αυτή την κυβέρνηση έπαιξε ο Παύλος Μπακογιάννης που δολοφονήθηκε λίγο αργότερα. Η κυβέρνηση ορκίστηκε στις 2 Ιουλίου 1989 και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης στις 9 του ίδιου μήνα. Ωστόσο εκλογές έπρεπε να ξαναγίνουν πριν περάσει το εξάμηνο, καθότι τα σκάνδαλα προηγούμενες κυβερνήσεις διαδέχονταν το ένα το άλλο και πλέον περνούσαν σε δικαστική διευθέτηση.

Παρ' όλα αυτά και στις δεύτερες εκλογές που διεξήχθησαν 5 Νοεμβρίου του 1989⁵⁰ και πάλι παρά την επικράτηση της Νέας Δημοκρατίας, δεν επετεύχθη η δημιουργία αυτόνομης κυβέρνησης με αποτέλεσμα για άλλη μία φορά να πρέπει να περάσουμε σε μία κυβέρνηση συνεργασίας. Ο λαός είχε πλέον κουραστεί από τις συνεχείς εκλογικές αναμετρήσεις. Εκτός αυτού υπήρχε θεσμικό πρόβλημα δεδομένου ότι σε πέντε μήνες έπρεπε να πραγματοποιηθεί η εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας λόγω της λήξης της θητείας του Χρήστου Σαρτζετάκη . Μετά από συνέλευση συμφωνήθηκε ο σχηματισμός κυβέρνησης με τη στήριξη του της ψήφου εμπιστοσύνης και των τριών κομμάτων της Βουλής, υπό την προεδρία του καθηγητού Πανεπιστημίου Ξενοφώντος Ζολώτα. ⁵¹ Προκειμένου να αναδειχθεί ο επόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Η κυβέρνηση συνεργασίας έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης πρώτη Δεκέμβρη 1989 . Η ύπαρξη της ήταν επιτακτική από το γεγονός ότι η χώρα κινδύνευε σε πτώχευση(εξαιτίας της οικονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ) και επετεύχθη χάρη στη διαπραγματευτική

⁴⁸ Αλέξης Παπαχελάς *Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης με τα δικά του λόγια τόμος Β':1974-2016*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2019, σ.110

⁴⁹ Μπρατάκος, ό.π., σ. 531-8

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 538-544

⁵¹ Στο ίδιο, σ. 544-557

ευελιξία του Κώστα Μητσοτάκη .Παρά την προσωρινή λύση, οι εντάσεις μεταξύ των κομμάτων ήταν μεγάλες. Μετά την ανεπιτυχή προσπάθεια τον Φεβρουάριο του 1990 να εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας, η κυβέρνηση έπεσε και η χώρα μπήκε σε νέα διαδικασία εκλογών την Άνοιξη του 1990 .

Μέρος Δεύτερο

Εκλογές 1985

Η αφορμή για τις εκλογές του 1985 ήταν η ψηφοφορία για την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας ⁵²που είχε οριστεί για τις 15 Μαρτίου 1985 . Ωστόσο το πρωί της 9ης Μαρτίου ο Ανδρέας Παπανδρέου αιφνιδίασε την κεντρική επιτροπή του ΠΑΣΟΚ που είχε συγκληθεί για να υπερψηφίσει σχετικά με την ανανέωση της θητείας του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Προτείνοντας για νέο πρόεδρο τον αρεοπαγίτη δικαστή Χρήστο Σαρτζετάκη. Επιπλέον πρότεινε την αναθεώρηση του Συντάγματος. Η επιλογή του συγκεκριμένου προσώπου ήταν επιθετική κίνηση καθώς το πρόσωπό του ήταν υπερβολικά φορτισμένο . Ο συγκεκριμένος δικαστής ήταν ανακριτής στην υπόθεση της δολοφονίας του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο του 1963. Την επόμενη μέρα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής μετά το σάλο που προκάλεσε η υπόθεση υπέβαλε την παραίτησή του πριν την ολοκλήρωση της θητείας του, ενώ αναπληρωτής ήταν κατά το σύνταγμα ο πρόεδρος της βουλής Γιάννης Αλευράς. ο Χρήστος Σαρτζετάκης. Τελικά εξελέγη στην τρίτη ψηφοφορία για την εκλογή του, νέος Πρόεδρος, με 180 ψήφους με την υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ η οποία μετά βίας έφτασε στο κατώτατο επιτρεπόμενο όριο. Η ψηφοφορία αυτή ήταν κρίσιμη και προκλήθηκαν έκτροπα. Χρησιμοποιήθηκαν ψηφοδέλτια διαφορετικού χρώματος για την υπέρ και κατά ψήφο για να διακρίνεται τι ψηφίζει ο καθένας . Η αντιπολίτευση ισχυρίστηκε ότι αυτό αποτελούσε παραβίαση του Συντάγματος. Ύστερα από την ψηφοφορία αποφασίστηκαν εκλογές ήδη οξυμένη ατμόσφαιρα πόλωση και ακόμη περισσότερο κατά την προεκλογική περίοδο.

Κατά την προεκλογική περίοδο και τα δύο κόμματα έκαναν μεγαλειώδεις συγκεντρώσεις, ο Ανδρέας Παπανδρέου κατέβηκε με το σύνθημα της αλλαγής και με το “Και τώρα πάλι για ακόμη καλύτερες μέρες”. Στη συγκέντρωση της Αθήνας⁵³ πρόβαλε ιδιαίτερα τις αλλαγές που έκανε καθ’ όλη τη διάρκεια της τετραετίας με ιδιαίτερη έμφαση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) . Επιπλέον Αναφέρθηκε στη

⁵² Βούλγαρης, ό.π., σ. 261-2

⁵³ «1985 05 31 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Αθήνα πλατεία Συντάγματος !!!» <https://www.youtube.com/watch?v=Fq0UFzB3x2Y> τελευταία επίσκεψη 31/5/2021

βελτίωση της ζωής των πολιτών , όσον αφορά τις αυξημένες συντάξεις , στην παιδεία την αύξηση του αριθμού των σχολικών αιθουσών και τα καινούργια υποχρεωτικά μαθήματα της ξένης γλώσσας και της πληροφορικής και την ίδρυση καινούργιων πανεπιστημίων. Υποσχέθηκε κατάργηση των πιστοποιητικών εκτός της ταυτότητας και δεύτερο βαθμό επαρχίας για την ενίσχυση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Επιτέθηκε στον Πρόεδρο της αξιωματικής αντιπολίτευσης ταυτίζοντας την φιλελεύθερη πολιτική της Νέας Δημοκρατίας με τον Θάτσερισμό και υποστήριξε ότι το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας κοστίζει ακριβά για να πραγματοποιηθεί. Πάτησε στη θεωρία του δικομματισμού και του αντιπόλου δεξιάς - αριστεράς για να οξύνει τα πνεύματα. Στο τέλος , ανέβασε το κοριτσάκι από την προεκλογική του αφίσα στη σκηνή. Η μικρή θα δώσει στον Ανδρέα Παπανδρέου 4 γαρύφαλλα , συμβολικά, για τη νέα τετραετία που έρχεται. Στη συγκέντρωση της Θεσσαλονίκης ⁵⁴έδωσε μεγάλη σημασία στη διαφορά των κοινωνικών τάξεων υποστηρίζοντας ότι το ΠΑΣΟΚ είναι ένα φιλολαϊκό κόμμα που φροντίζει για για την καλύτερη ζωή του αγρότη και του μικρομεσαίου. Επιτέθηκε στη δεξιά ως μειοψηφία που προσπαθεί να επιβάλλει πάτρωνες στην κυβέρνηση του έθνους μας. Ενώ ο ίδιος υποστήριξε την απύραυλη Ειρήνη και τη μη εγκατάσταση τους σε Ευρωπαϊκό έδαφος. Αναφέρθηκε στην Κύπρο υποστηρίζοντας την ανεξαρτησία της χωρίς στρατεύματα κατοχής . Υποστήριξε την επιλογή του Χρήστου Σαρτζετάκη στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ενώ πρόβαλε την οικονομία που καλύτερευσε κατά τη διάρκεια της τετραετίας της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ . Για άλλη μία φορά υποστήριξε το ΕΣΥ και το συνταξιοδοτικό, ενώ αναφέρθηκε και στην ισότητα των δύο φύλων, την κατάργηση των πιστοποιητικών πολιτικών φρονημάτων, στην πάταξη της φοροδιαφυγής και του ρουσφετιού. Επιπλέον επιτέθηκε στη Νέα Δημοκρατία υποστηρίζοντας ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης είχε σχέσεις με τον τέως βασιλιά της Ελλάδας Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ στο Λονδίνο . Κατηγόρησε τη Νέα Δημοκρατία ότι με το πρόγραμμα της για να εξοικονομήσει τα χρήματα που τάζει θα καταργήσει την κοινωνική πολιτική του ΠΑΣΟΚ και τα προγράμματα πρόνοιας ενώ θα μειώσει τις συντάξεις και υποστήριξε ότι η Νέα Δημοκρατία προσπαθεί να εμπλέξει στην προπαγάνδα της στην εκκλησία. Υποστηρίζοντας ότι το ΠΑΣΟΚ πιστεύει στην

⁵⁴ «1985 05 25 Ο Ανδρέας Παπανδρέου στην Θεσσαλονίκη σε μια Θριαμβική Ομιλία στον Λευκό Πύργο !!»

ανεξαρτησία της εκκλησίας από το κράτος. Τέλος πανηγύρισε τη θριαμβευτική νίκη του ΠΑΣΟΚ όντας βέβαιος για την λαϊκή στήριξη .

Η παράταξη της Νέας Δημοκρατίας κατέβηκε με το σύνθημα “Τώρα εκλογές” και υποστήριξε τον διάλογο και την ομαλότητα. Ο κύριος Ανδρέας Παπανδρέου απέφυγε την πρόταση τηλεοπτικού διαλόγου⁵⁵ του πρόεδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και πέρασε στην πόλωση. Στη συγκέντρωση της Αθήνας⁵⁶ ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης υποστήριξε ότι ο κ. Παπανδρέου δεν είχε τη λαϊκή συγκατάθεση για να περάσει στην αναδιάρθρωση της Συντάγματος και για αυτό απέσυρε την πρότασή του για το Αρ.10 Συντ. Κάλεσε τους οπαδούς του κέντρου τους παλιούς οπαδούς της ΕΡΕ της μετριοπαθούς Αριστεράς και τους νέους σε εθνική ενότητα. Ενώ υποστήριξε την πολυφωνία το δημοκρατικό διάλογο και το ήρεμο πολιτικό κλίμα. Υποστήριξε την πίστη της Νέας Δημοκρατίας στην αξιοκρατία ενώ κατηγορήσε το ΠΑΣΟΚ και η οικογενειοκρατία και αναξιοκρατία ανέφερε ότι το κυβερνών κόμμα έβλαψε την οικονομία και έκανε γενικό κάλεσμα για “να μαζευτούν τα ερείπια” που θα κληρονομήσει όταν θα πάρει την αυτοδύναμη κυβέρνηση. Ενώ η εφημερίδα Καθημερινή⁵⁷ τόνισε και το μέγεθος της συγκέντρωσης που εκτείνονταν από την Πανεπιστημίου και την Ομόνοια έως το Χίλτον , την Φιλελλήνων και τις στήλες του Ολυμπίου Διός. Ενώ στη συγκέντρωση της Θεσσαλονίκης⁵⁸ ο κύριος Μητσοτάκης Αναφέρθηκε στον κύριο Παπανδρέου λέγοντας ότι δεν έκανε αυτά που υποσχέθηκε προεκλογικά και ότι το κράτος που έφτιαξε υπηρετεί το κόμμα. Η Νέα Δημοκρατία θα επαναφέρει στο κοινοβούλιο τον πραγματικό του ρόλο καθώς ο πρώην πρωθυπουργός εμφανιζόταν σπάνια και δεν μπορούσε να γίνει ο έλεγχος της Βουλής . Επιπλέον

⁵⁵ « Δεν τολμά το διάλογο ενώπιον του λαού ο κ. Α. Παπανδρέου», *Καθημερινή* , Αθήνα 14 Μαΐου 1985 σ1.

⁵⁶ « Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1985. ΠΛΑΤ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ» <https://www.youtube.com/watch?v=br4AwuO6YvY> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁵⁷ «Η μεγαλύτερη συγκέντρωση που έγινε ποτέ στην Αθήνα» ,*Καθημερινή* ,Αθήνα, 31 Μαΐου 1985, σ. 1

⁵⁸ «ΚΩΝΣΤ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΕΚΛΟΓΕΣ 1985. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. ΟΛΗ Η ΟΜΙΛΙΑ» <https://www.youtube.com/watch?v=XWrwjh85oEc> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

αναφέρθηκε στο θέμα των χρωματιστών ψηφοδελτίων⁵⁹, θεωρώντας το απαράδεκτο. Στο θέμα της ενημέρωσης δήλωσε ότι θα επιτραπούν και ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί για την αντικειμενικότητα. Επίσης ότι θα βοηθήσει στην ενεργό παρουσία της εκκλησίας στην κοινωνία και δήλωσε το σεβασμό του στα υπόλοιπα θρησκευόμενα. Αναφέρθηκε στην οικονομία στον πληθωρισμό την ανεργία την ακρίβεια και την υπέρμετρη φορολογία όπως και στις σπατάλες που κάνει ο κ. Παπανδρέου τη στιγμή που υπάρχει ελληνικό χρέος και στην οικονομική βοήθεια του Πρωθυπουργού για το λιμάνι της Ζιμπάμπουε. Υποστήριξε την κατάργηση του ΦΑΠ και τους δασμούς για τα επιβατικά αυτοκίνητα. Λιγότεροι φόροι σημαίνει υψηλότερη αποταμίευση μεγαλύτερες επενδύσεις και περισσότερη δουλειά. Άρα λιγότερους άνεργους. Επιπλέον υποστήριξε ότι θα μειωθεί ο αριθμός των υπουργείων από 22-16 και τους υπουργούς από 51 σε 23. Θα χορηγήσει ελεύθερο συνάλλαγμα για τους σπουδαστές και τους αρρώστους που πάνε στο εξωτερικό ενώ επανέλαβε τη γραπτή πρόσκληση που είχε κάνει για τηλεοπτικό διάλογο στον κύριο Παπανδρέου.

Αποτελέσματα

Το εκλογικό αποτέλεσμα έβγαλε νικητή το ΠΑΣΟΚ με 40,582% και 161 έδρες. Ενώ η Νέα Δημοκρατία πέρασε στην αντιπολίτευση με 40,4% και 126 έδρες. Τρίτο κόμμα βγήκε το Κ.Κ.Ε. με 9,80 9% και 12 έδρες. Τέταρτο το ΚΚΕ - Ε.σ. με 1,84% και 1 έδρα.

Στις μετεκλογικές δηλώσεις⁶⁰ ο κ. Μητσοτάκης Αναφέρθηκε σε παραβίαση διακομματικής συμφωνίας καθώς προβάλλονταν αποσπάσματα από όλες τις περιοδείες τον Ανδρέα Παπανδρέου στην τηλεόραση. Απέφερε ότι κλείστηκαν οι θέσεις της Ολυμπιακής παρότι τα αεροπλάνα δεν μετακινούνταν γεμάτα, ενώ δόθηκαν ειδικές τιμές στους ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ. Επιπλέον ανέφεραν ότι δεν ήθελαν να δώσουν

⁵⁹ «Το Συμβούλιο της επικρατείας θα αποφανθεί οριστικά για το θέμα Σαρτζετάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Μαΐου 1985, σ. 1, 3

⁶⁰ «Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1985. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ» <https://www.youtube.com/watch?v=ld8DhrFsP4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

άδεια προσγείωσης για αεροπλάνο και 8 θέσεων προκειμένου να γίνει η περιοδεία του αρχηγού της αντιπολίτευσης. Αnéφεραν κωλυσιεργίες από ελεγκτές της εναέριας κυκλοφορίας και απαγόρευση να προσγειωθεί το αεροπλάνο σε στρατιωτικό αεροδρόμιο. Συμπερασματικά⁶¹ τα αποτελέσματα δεν βοήθησαν τη Νέα Δημοκρατία καθώς το κόμμα δεν κατάφερε να ξεπεράσει τα καλλιεργημένα στερεότυπα των ψηφοφόρων του κέντρου. Ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας δεν μπόρεσε να ξεπεράσετε την αρνητική εικόνα του από τον αρχηγό του ΠΑΣΟΚ. Ενώ η μη παραδοχή της εκλογή Σαρτζετάκη⁶² λειτούργησε αρνητικά καθώς το ΠΑΣΟΚ κατάφερε να δώσει το μήνυμα ότι η επικράτηση της ΝΔ θα δημιουργούσε πολιτειακό πρόβλημα. Επιπλέον το ψηφοθηρικό σύστημα του ΠΑΣΟΚ και η απόκρυψη τις δηλώσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή για τις εκλογές στις 31 Μαΐου 1985 επηρέασαν τους πολίτες και ακύρωσαν επικοινωνιακά πλεονεκτήματα που θα μπορούσε να πάρει η Νέα Δημοκρατία. Το ΠΑΣΟΚ απέδειξε ότι είχε δυνατότητα να προσελκύσει τα λαϊκά στρώματα και τους νέους ψηφοφόρους ανανεώνοντας την εξουσία του για μία ακόμα τετραετία.

⁶¹ Μπρατάκος, ό.π., σ. 407-8

⁶² « Η κυβέρνηση απέφυγε να καλύψει την άτυχη ενέργεια Σαρτζετάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 23 Μαΐου 1985, σ. 1· « Μητσοτάκης: Αυτονόητη η παραίτηση Σαρτζετάκη με εκλογική νίκη της Ν.Δ.», *Καθημερινή*, Αθήνα, 21 Μαΐου 1985, σ. 1

Γεγονότα 1985-1989

Το σκάνδαλο Κοσκωτά

Το σκάνδαλο Κοσκωτά⁶³ εξελίχθηκε την τετραετία 1984- 1988 . Ωστόσο το τέλος της υπόθεσης δόθηκε οριστικά το 1991 με την τελική του δίκη για υπεξαίρεση και την καταδίκη του σε πολυετή φυλάκιση. Ο Γιώργος Κοσκωτάς ήταν υπάλληλος της τράπεζας Κρήτης ο οποίος αγόρασε το 1984 την τράπεζα καταβάλλοντας 1 δισ. δραχμές. Ποσόν που από ότι ανακαλύφθηκε δεν προέκυπτε από τις οικονομικές δυνατότητες του. Ο τρόπος που χρηματοδοτούσε τις αγορές ήταν απλώς. Έκλεβε την τράπεζα Κρήτης περνώντας ,33 δισεκατομμύρια στον προσωπικό του λογαριασμό.

Στη συνέχεια άρχισε να επεκτείνεται , σε μικρές τράπεζες. Εξέδωσε περιοδικά lifestyle, αγόρασε ιστορικές εφημερίδες όπως η «Καθημερινή» και η «Βραδινή» , εξέδωσε μία καινούργια τις «24 ώρες» , ίδρυσε το ραδιοφωνικό σταθμό ΣΚΑΪ και αγόρασε την ποδοσφαιρική ομάδα «Ολυμπιακός» ενώ έκανε μεγάλες εκδοτικές εγκαταστάσεις. Η άνοδος του Κοσκωτά προκάλεσε αναταραχή στους παλιούς “εκδότες”. Βρισκόμαστε ακόμη στην περίοδο προ ιδιωτικής τηλεόρασης που διαμορφωτές της κοινής γνώμης ήταν οι πολιτικές εφημερίδες .Τα συμφέροντα των εκδοτών ήταν πιο περιορισμένης εμβέλειας και τα πεδία οριοθέτησης δράσεις του πολιτικού κόσμου και του δημόσιου τομέα ήταν καθορισμένα , ώστε να υπάρχει ισορροπία δυνάμεων. Η ενίσχυση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο πρόσωπο του επιχειρηματία Κοσκωτά προκάλεσε φόβο στους εκδότες . Ο Παπανδρέου επιθυμούσε τη δημιουργία ενός αντιπάλου δέους προς τους εκδότες . Ωστόσο από ένα σημείο και μετά από τη στιγμή που άρχισε να παραπαίει ο Κοσκωτάς οι εκδότες και το σύνολο των κομμάτων της αντιπολίτευσης βρέθηκαν στην ίδια πλευρά . Εκείνη τη στιγμή εκδηλώθηκε και η ασθένεια του Ανδρέα Παπανδρέου. Τα γεγονότα εκείνης της περιόδου ξεκίνησαν στα μέσα του 1986 και κορυφώθηκαν το 1989 και συμπαρέσυραν το σύστημα εξουσίας του ΠΑΣΟΚ. Η εμφάνιση των κρουσμάτων διαφθοράς και κακοδιαχείρισης σε συνδυασμό με την υπόθεση των υποκλοπών άρχισαν να απασχολούν την κοινή γνώμη. Αποκαλύφθηκε ότι η ΕΥΠ και ο ΟΤΕ είχαν παγιδεύσει τα τηλέφωνα στελεχών της ΕΑΡ και του ΚΚΕ. Οι υποκλοπές πήραν τεράστιες διαστάσεις όταν κατηγορήθηκαν άνθρωποι κοντινοί στον Πρωθυπουργό .Ενώ άρχισαν

⁶³ Βούλγαρης, ό.π., σ. 349-363

να αποκαλύπτονται και κάποια οικογενειακά του προβλήματα. Στην υπόθεση Κοσκωτά άρχισε να εμφανίζεται όταν τον Οκτώβριο του 1987 κατά τη διάρκεια επίσκεψής στις ΗΠΑ συνελήφθη για φοροδιαφυγή και απάτες κατά του αμερικανικού δημοσίου. Πληρώνοντας εγγύηση κατάφερε να επιστρέψει στην Ελλάδα. Άρχισαν όμως να εμφανίζονται στοιχεία που δεν δικαιολογούσαν την προέλευση των χρημάτων του και έτσι άρχισαν πιέσεις προς την τράπεζα της Ελλάδος να ερευνήσουν την Τράπεζα Κρήτης. Πολιτική κάλυψη συνέχισε να δίνει ο ίδιος ο Παπανδρέου. Τότε ανέλαβε ρόλο στο χειρισμό της υπόθεσης, ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και Υπουργός Δικαιοσύνης Αγαμέμνων Κουτσόγιωργας όπου ανέλαβε τη νομοθετική ρύθμιση που απάλλαζε τον Κοσκωτά από την ανάγκη να αποδείξει την πηγή των εσόδων του. Όταν στις 25/8 /1988 ο Ανδρέας Παπανδρέου αναχώρησε για το Harefield προκειμένου να υποβληθεί σε καρδιολογικές εξετάσεις, το ΠΑΣΟΚ έμεινε ακέφαλο και δημιουργήθηκε κενό εξουσίας. Παρά τις προσπάθειές του Κουτσόγιωργα η κυβέρνηση εγκατέστησε κυβερνητικό εκπρόσωπο στην Τράπεζα Κρήτης με αποτέλεσμα οι ελεγκτές να αποκαλύψουν τον τρόπο και το ύψος της υπεξαίρεσης. Αργότερα ο Κοσκωτάς δραπετεύει από την Ελλάδα για να παραδοθεί στις ΗΠΑ όπου εκκρεμούσαν υποθέσεις εναντίον του. Η πτώση του Κοσκωτά συμπαρέσυρε το ΠΑΣΟΚ με αποκορύφωμα τις κατηγορίες για χρηματισμό εναντίον του ίδιου του Αγαμέμνονα Κουτσόγιωργα που θα επαληθεύονται λίγους μήνες πριν τις εκλογές. Ο Ανδρέας Παπανδρέου επέστρεψε στις 22 Οκτωβρίου 1988 στην Ελλάδα αλλά δεν μπορούσε να αναχαιτίσει τη φθορά της κυβέρνησης του με τις δημοσκοπήσεις να δείχνουν τη Νέα Δημοκρατία νικήτρια των επόμενων εκλογών.

Η δημιουργία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) με τους ηγέτες του ΚΚΕ Χαρίλαο Φλωράκη και της ΕΑΡ Λεωνίδα Κύρκου να συνενώνονται και να αποφασίζουν να εργαστούν κοινά υπό το κράτος των αποκαλύψεων του Σκανδάλου Κοσκωτά και η προσχώρηση σε αυτό επώνυμα στελέχη του ΠΑΣΟΚ που είχαν ήδη αποχωρήσει από το κόμμα, αποκάλυπτε την κρίση του κόμματος και την προοπτική της ήττας στις επόμενες εκλογές. Οι τέσσερις αρχηγοί Κωνσταντίνος Μητσοτάκης Χαρίλαος Φλωράκης Λεωνίδας Κύρκος και Κωστής Στεφανόπουλος της ΔΗΑΝΑ, συμφωνούν στο αίτημα πρόωρων εκλογών με απλή αναλογική για να δοθεί διέξοδος στην πολιτική κρίση. Ζητούν συνάντηση με τον Πρωθυπουργό για να του επιβάλουν το αίτημα και μετά από την άρνηση του επισκέπτονται από κοινού τον Πρόεδρο της

Δημοκρατίας με το ίδιο διάβημα. Το Μάρτιο υποχρεώθηκε σε παραίτηση⁶⁴ ο Αγαμέμνων Κουτσόγιωργας 17 Μαρτίου 1989 και δεν του επιτράπηκε να είναι υποψήφιος βουλευτής. Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι είχε κατατεθεί πόσο ύψους δύο εκατομμυρίων δολαρίων σε λογαριασμό του υπουργού στην Ελβετία για τον νόμο που εξέδωσε για την αποτροπή του ελέγχου στην Τράπεζα Κρήτης . Προφυλακίστηκαν οι διοικητές των ΔΕΚΟ με την κατηγορία ότι ενίσχυαν τον Κοσκωτά καταθέτοντας τα αποθεματικά της επιχείρησης στην τράπεζα Κρήτης. Ο Κοσκωτάς άρχισε το Μάρτιο από τις φυλακές του Σάλεμ τον είπα να αφηγείται τις δοσοληψίες του με στελέχη του ΠΑΣΟΚ.

⁶⁴ Παπαγελάς, ό.π., σ. 106 , 108

Η υγεία του Ανδρέα Παπανδρέου

Στις 23 Αυγούστου 1988 ⁶⁵ο Ανδρέας Παπανδρέου⁶⁶ επισκέπτεται το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Αθηνών για εξετάσεις τις οποίες η κυβέρνηση αποδίδει συνηθισμένο τσεκ-απ. Αλλά ξαφνικά στις 25 Αυγούστου αναχωρεί ξαφνικά για το Λονδίνο προκειμένου να υποβληθεί σε καρδιολογικές εξετάσεις . Οι γιατροί Στο νοσοκομείο Saint Thomas του Λονδίνου διαπιστώνουν στένωση αορτής και μεταφέρεται στο νοσοκομείο του harefield. Εκεί στις 30 Σεπτεμβρίου υποβάλλεται σε εγχείρηση καρδιακής βαλβίδας από τον καρδιοχειρουργό Μαγκντί Γιακούμπ. Λίγες μέρες μετά εμφανίζεται στην τηλεόραση να κάνει περίπατο στον κήπο του νοσοκομείου συνοδευόμενος από τη Δήμητρα Λιάνη και τότε ξεκινούν οι φημολογίες σχετικά με τη δύναμη του να συμμετέχει στη μαχόμενη πολιτική. Καθήκοντα πρωθυπουργού ασκούσε ο Αντιπρόεδρος Μένιος Κουτσόγιωργας. Ο οποίος λίγους μήνες μετά αποπέμφθηκε από την κυβέρνηση για το νόμο 1806 /1988 το λεγόμενο “Κουτσόνόμο” και κατηγορήθηκε ότι πληρώσει και με δύο εκατομμύρια δολάρια για να τον φτιάξει, σε προσπάθεια να αποτραπεί ο έλεγχος στην Τράπεζα Κρήτης. Ο Ανδρέας επέστρεψε στην Αθήνα στις 22 Οκτωβρίου 1988⁶⁷ μέσα σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού από τον κόσμο που είχε δημιουργήσει μία γραμμή υποστηρικτών του ΠΑΣΟΚ που ξεκινούσε από το αεροδρόμιο και έφτανε μέχρι το Μέγαρο Μαξίμου.

⁶⁵ Μπρατάκος, ό.π., σ.519-20

⁶⁶ Παπαχελάς, ό.π., σ. 106,108

⁶⁷ «ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ-ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΧΕΡΦΙΑΝΤ 22/10/1988 ΕΡΤ/ΕΤ-1» στο <https://www.youtube.com/watch?v=YfwGaxLmgd8> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

Εκλογές 18 Ιουνίου 1989

Στις εκλογές της 18ης Ιουνίου 1989 πολύ σημαντικό θέμα και για τα δύο κόμματα ήταν το θέμα της κάθαρσης. Ο Ανδρέας Παπανδρέου στην προεκλογική του εκστρατεία με το σύνθημα “Μαζί στη νίκη και στη νέα πορεία” επικεντρώθηκε κυρίως στα πράγματα που είχε βελτίωση το ΠΑΣΟΚ κατά την κυβερνητική του θητεία ενώ μεγάλη σημασία έδωσε στο ΕΣΥ. Στην Κοζάνη⁶⁸ αναφέρθηκε στα καινούργια ΤΕΙ που ιδρύθηκαν και κατηγόρησε τη Νέα Δημοκρατία ότι θα τα καταργήσει. Στη συγκέντρωση του στη Θεσσαλονίκη⁶⁹ αναφέρθηκε επιπλέον στους αποχετευτικούς σε αγωγούς και το κέντρο καθαρισμού λυμάτων. Όπως και στο κομμάτι του πολιτισμού στη συντήρηση των βυζαντινών μνημείων της πόλης και στο Βυζαντινό μουσείο Πού επρόκειτο να λειτουργήσει. Κάλεσε τους νέους προς το ΠΑΣΟΚ υπενθυμίζοντας ότι για τη μείωση της Στρατιωτικής θητείας και ότι όρισαν την ψήφο στα 18 χρόνια έχοντας τους εμπιστοσύνη. Κατηγόρησε τη Νέα Δημοκρατία ότι έδωσε παράταση στις βάσεις των ΗΠΑ και ότι θα ξαναφέρουν τον μισθούς και τις συντάξεις στα προηγούμενα επίπεδα που τον βρήκαν το 1981. Για το θέμα της κάθαρσης το ΠΑΣΟΚ υποστήριξε ότι κάνει ότι μπορεί για να ολοκληρώσει να προχωρήσει η δικαιοσύνη ανεμπόδιστα και να εκδοθεί ο Κοσκωτάς. Η μεγάλη αναφορά τα πεπραγμένα της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ την προηγούμενη οκταετία έκανε τις εφημερίδες⁷⁰ να μιλήσουν για παρελθοντολογία και παρά το κλίμα που προσπαθούσαν να μεταφέρουν οι συνεργάτες του για απουσία της αίσθησης της πραγματικότητας. Στην ομιλία του Ανδρέα Παπανδρέου⁷¹ στην Αθήνα⁷² ο Πρωθυπουργός θύμισε και πάλι τα πεπραγμένα της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ κατά την οκταετία και την κατάσταση των δυτικών συνοικιών της πόλης πριν το 1981. Υποσχέθηκε βελτίωση επίσης στις ιστορικές γειτονιές της Αθήνας καθώς και τη

⁶⁸ «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. 1989. ΚΟΖΑΝΗ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=AL78DjkOv24> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁶⁹ «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=AI0ADIGUv1s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁷⁰ Ινώ Αφεντούλη, «Το ΠΑΣΟΚ είναι αλλού», *Καθημερινή*, Αθήνα, 26 Μαΐου 1989, σ.6

⁷¹ «Ο Ανδρέας Παπανδρέου στο Σύνταγμα το 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=QjJt3Lpdohg&t=4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁷² «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. 1989. ΣΥΝΤΑΓΜΑ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=MzNHEoVPjDI&t=4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

δημιουργία μετρό που θα έλυνε το πρόβλημα του νέφους. Υποστήριξε ότι για το τελευταίο θα έπρεπε να γίνει δημοψήφισμα και να διατυπωθούν προτάσεις μετά από ανοιχτό διάλογο . Αναφέρθηκαν στο Συνασπισμό ότι γνωρίζουν το πρόγραμμα που έφτιαξαν θα μείνει στα χαρτιά και τη Νέα Δημοκρατία ότι αντέγραψαν το δικό τους πρόγραμμα . Ο Ανδρέας Παπανδρέου ενθάρρυνε το πολωτικό κλίμα επαναλαμβάνοντας το σύνθημα “Ο λαός δεν ξεχνά τι σημαίνει δεξιά”, Ενώ ανέφερε ότι στα πεπραγμένα της κυβέρνησης ήταν και ενίσχυση των βρεφονηπιακών σταθμών, υποστηρίζοντας ότι διπλασίασαν τον αριθμό τους. Υπενθύμισε ότι κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης του αντιμετωπίστηκε κατά πολύ η ανεργία των νέων και ότι εξασφαλίστηκε χρηματοδοτική ικανότητα για τους μικρομεσαίους. Υποσχέθηκε εξασφάλιση στο συνταξιοδοτικό καθώς και ενσωμάτωση της τεχνολογίας στην παιδεία . Κατηγόρησε τον κ. Μητσοτάκη ότι ζητάει την εξουσία χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα και τόνισε ότι το κάνει για να ξεγελάσει τον ελληνικό λαό, και υπενθύμισε ότι προτίθεται να προσφέρει παράταση στη συμφωνία για τις Αμερικανικές βάσεις. Οι προεκλογικές συγκεντρώσεις Ανδρέα Παπανδρέου τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θεσσαλονίκη μαγνητοσκοπήθηκαν από την τηλεόραση όπου δόθηκε έμφαση στο μέγεθος και την έκταση της συγκέντρωσης. Αυτές οι συγκεντρώσεις εμφανίζονται να έχουν σκηνοθετημένο ⁷³τον όγκο τους σε εφημερίδα της αντιπολίτευσης. Σε συνέντευξη⁷⁴ του στην «Καθημερινή» ο Ανδρέας Παπανδρέου ανέφερε ότι δεν τίθεται θέμα μονιμότητας στο Δημόσιο απαντώντας στις κατηγορίες της Νέας Δημοκρατίας για προεκλογικούς διορισμούς⁷⁵. Επίσης τόνισε ότι δεν υπάρχει θέμα διαδοχής στο ΠΑΣΟΚ μετά από ερώτηση για την υγεία του. Τέλος αποκάλυψε ότι δεν προσέχει τα γκάλοπ διότι τα αποτελέσματα είναι για 15 μέρες πίσω και στο μεταξύ η προεκλογική εκστρατεία συνεχίζεται . Για αυτό και αισθάνεται αισιόδοξος ότι θα είναι κυβέρνηση για την επόμενη τετραετία. Ωστόσο αν χρειαστεί θα μετέχει και στην αντιπολίτευση καθώς εκεί έχει περάσει το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής του θητείας.

⁷³ «Η σκηνοθεσία κάλυψε τα κενά του ΠΑΣΟΚ», *Καθημερινή* , Αθήνα , 17 Ιουνίου 1989, σ. 1

⁷⁴ Άκης Κοσώνας, «Στην αντιπολίτευση αν χρειαστεί» ,*Καθημερινή*, Αθήνα 11 Ιουνίου 1989, σ. 5

⁷⁵ «Πλάτσικο του δημοσίου οι διορισμοί .Καταγγελία του αρχηγού της ΝΔ» , *Καθημερινή* , Αθήνα ,1 Ιουνίου 1989, σ. 1.

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης Με τα συνθήματα “Τώρα” και “Αξίζουμε μία καλύτερη Ελλάδα”⁷⁶, στη συγκέντρωση του στην Καλαμάτα⁷⁷ αναφέρθηκε στην ανικανότητα της Κυβέρνησης να αντιμετωπίσει τα αποτελέσματα το σεισμού και απευθύνθηκε στους τίμιους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ αναφερόμενος στο θέμα της κάθαρσης και υποσχέθηκε ότι όσοι αποδειχθούν ένοχοι θα τιμωρηθούν ανεξάρτητα με το αν είναι υπουργοί και πρωθυπουργοί.

Στην ομιλία του στην Αθήνα⁷⁸ υποστήριξε το θέμα της κάθαρσης⁷⁹ κατηγόρησε τον Ανδρέα Παπανδρέου ως τον μεγάλο υπεύθυνο για την έλλειψη ομαλότητας . Αναφερόμενος έμμεσα στα μέσα που χρησιμοποίησε το ΠΑΣΟΚ για να κρατήσει την εξουσία μίλησε για το θέμα των τηλεφωνικών υποκλοπών ενώ ανέφερε ότι η “αλλαγή” που υποσχέθηκε ήταν απατηλή και βούλιαξε την οικονομία της χώρας. Θεώρησε ότι μπορεί να υπάρξουν κοινωνικές παροχές, κοινωνική προστασία και κοινωνική δικαιοσύνη μόνο με ευημερία και την ανάπτυξη . Με την συμβολή του Ελληνικού λαού και με αλλαγή νοοτροπίας .Εμφανίστηκε ανοιχτός στην κριτική των έργων της Κυβέρνησης που θα δημιουργήσει . Ενώ είπε ότι μόλις θα παραλάβει την εξουσία θα κάνει απογραφή του τι θα παραλάβει. Η συγκέντρωση στο Σύνταγμα⁸⁰ ήταν όπως αναμενόταν ιδιαίτερα ογκώδης της καθότι όπως υπολόγιζαν οι προσκείμενες στη Νέα Δημοκρατία εφημερίδες το κόμμα είχε προβάδισμα 11 μονάδες⁸¹. Καθώς είχε επιπλέον και τη στήριξη του Σταύρου Ξαρχάκου του Μίκη Θεοδωράκη και του Μάνου Χατζιδάκι. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας μίλησε στην ομάδα γυναικών της Νέας Δημοκρατίας⁸². Αναφέρθηκε στο πολυπληθές το τμήματος και

⁷⁶ Προεκλογικό φυλλάδιο, *Καθημερινή*, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989 σ. 3

⁷⁷ «ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=LnrNehJH-WM> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁷⁸ «Προεκλογική συγκέντρωση ΝΔ 15/06/1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=IJXbPrWIp7k> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁷⁹ «Κ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑ 1989 Α» στο <https://www.youtube.com/watch?v=RI2Fz8D5pBs> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁸⁰ «Γιορτή Νίκης και συμφιλίωσης σημερινή συγκέντρωση στην πλατεία Συντάγματος», *Καθημερινή*, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989, σ. 1

⁸¹ «Ογκούνται το ρεύμα υπέρ της ΝΔ σε όλες τις δημοσκοπήσεις πρώτη με διάφορα 11 μονάδες», *Καθημερινή*, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989, σ. 1

⁸² «Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ Ν.Δ. 1989»

στην οργάνωση τους , τις επαίνεσε για το έργο τους λέγοντας ότι είναι το πιο οργανωμένο τμήμα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Τέλος αναφερόμενος εμμέσως στη σχέση του Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη υποσχέθηκε στη γυναίκα του ότι όταν εκλεγεί δεν θα χρησιμοποιεί Πρωθυπουργικό αεροπλάνο και Πρωθυπουργική αεροσυνοδό.

Σε συνέντευξη⁸³ που έδωσε κατά την διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας, αναφέρθηκε στο θέμα της κάθαρσης και της εθνικής συμφιλίωσης και υποστήριξε ότι το ΠΑΣΟΚ διαλύεται από εσωτερικές αντιθέσεις. Κατηγόρησε τους αντιπάλους του ότι στις προηγούμενες εκλογές προσπάθησαν ανεπιτυχώς να τον χτυπήσουν με τη φωτογραφία που υποστήριξαν ότι ήταν συνεργάτης των Γερμανών και απέτυχαν , ενώ είπε ότι θέλησαν να τον παρουσιάσουν ότι έχει η ερωμένη με μοντάζ , αλλά δεν το έκαναν διότι θα ξεφτιλιζόνταν . Υποσχέθηκε να αλλάξει τον κανονισμό της Βουλής για να προσέχετε δύο φορές το μήνα για να απαντήσει σε ερωτήσεις των αρχηγών των κομμάτων. Ενώ σε άλλη συνέντευξη⁸⁴ υποστήριξε ότι οι διορισμοί από την 1η Ιανουαρίου το 1989 θα επανεξεταστούν για ψηφοθηρία υπέρ του ΠΑΣΟΚ.

Αναφέρθηκε στον Ανδρέα Παπανδρέου λέγοντας ότι δεν μπορεί να συμφιλιωθεί με την ιδέα της ήττας παρότι τα γκάλοπ παρουσιάζουν τη Νέα Δημοκρατία νικήτρια με 11 - 12 μονάδες διαφορά και υποστήριξε πως η Νέα Δημοκρατία πρέπει να προτείνει για την προεδρία της δημοκρατίας τον Κώστα Καραμανλή. Ενώ αναφερόμενος στη συγκέντρωση του στη Θεσσαλονίκη είπε ότι είχε μόνο μία ώρα για να αναλύσει το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας . Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας βλέπουμε το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας να δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Καθημερινή» ιδιαίτερα στους τομείς της οικονομίας και της παιδείας⁸⁵. Εκεί αναφέρονται γραπτές εξετάσεις από την 5η δημοτικού έως την 3η λυκείου, κάθε σχολείο με δικό του κτίριο , οικονομική ενίσχυση στους εκπαιδευτικούς , μετατροπή των ΤΕΙ σε Πανεπιστήμια και δωρεάν συγγράμματα. Ενώ στον τομέα της οικονομίας⁸⁶

στο https://www.youtube.com/watch?v=WfWNZTil5_E τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

⁸³ «Ανάγκη επιτέλους για διάλογο», *Καθημερινή* ,Αθήνα, 3 Ιουνίου 1989 ,σ. 2, 4

⁸⁴ Γιάννης Λοβέρδος «Θα αποκαταστήσουμε τη δημοκρατία .Κων. Μητσοτάκης: Η ΝΔ έχει αποκτήσει την ευρύτερη λαϊκή συναίνεση για τη φιλελεύθερη πολιτική της», *Καθημερινή* Αθήνα ,11 Ιουνίου 1989, σ. 4

⁸⁵ Προεκλογικό φυλλάδιο, *Καθημερινή* ,Αθήνα, 8 Ιουνίου 1989, σ. 5

⁸⁶ Προεκλογικό φυλλάδιο ,*Καθημερινή* ,Αθήνα, 4 Ιουνίου 1989, σ. 9

αναφέρονται κίνητρα στους δημοσίους υπαλλήλους και τους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα με τους τελευταίους να έχουν προϋποθέσεις για συμμετοχή στα κέρδη, κίνητρα για επενδύσεις με δυνατότητα χρηματοδότησης από όλες τις τράπεζες, από κρατικοποιημένη οικονομία, διαφάνεια στις ΔΕΚΟ, περικοπή δαπανών με μείωση του αριθμού των υπουργείων και περιορισμό προσλήψεων, πρόγραμμα αποκρατικοποίησης με νέες θέσεις εργασίας και επιδότηση ενός χρόνου για τους ανέργους του ΟΑΕΔ, ελάφρυνση της φορολογίας και απελευθέρωση του συναλλάγματος και της κεφαλαιαγοράς. Είναι και το πάγωμα στις εφημερίδες της δεξιάς της υπόθεσης του Αγαμέμνονα Κουτσόγιωργα⁸⁷ για να μην θεωρηθεί Παρέμβαση εν μέσω προεκλογικής περιόδου με αποτέλεσμα να αναφέρετε απλώς η κλήση για κατάθεση της Αλίκης Κουτσόγιωργα⁸⁸ συζύγου του υπουργού στην αστυνομία.

Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου αρκετοί διανοούμενοι και καλλιτέχνες που είχαν στραφεί εναντίον της κυβέρνησης του Ανδρέα Παπανδρέου δημοσίευσαν αρκετές διακηρύξεις,⁸⁹ υπογεγραμμένες από σημαντικές προσωπικότητες. Η πρώτη δημοσιεύτηκε στις 17 Μαΐου με υπογραφή 94 προσωπικοτήτων ανάμεσά τους οι Ρέα Γαλανάκη ο Νίκος Γκάτσος, Κική Δημουλά Οδυσσέας Ελύτης ο Μάριος Πλωρίτης ο Μάνος Χατζιδάκις και ο Δημήτρης Χορν. αυτό προκάλεσε την αντίδραση της Υπουργού πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη η οποία χαρακτήρισε την τοποθέτηση μονόπλευρη. Με τον Γιάννη Ρίτσο την επόμενη μέρα 19 Μαΐου να προσυπογράφει και αυτός τη διακήρυξη των συναδέλφων του. Μία εβδομάδα πριν τις εκλογές στις 10 Ιουνίου δημοσιεύτηκε ακόμα μία διακήρυξη επίσης υπογεγραμμένη από αρκετές προσωπικότητες ενώ τρεις μέρες μετά ο Διονύσης Σαββόπουλος δίνοντας συνέντευξη στο κρατικό ραδιόφωνο της Δανίας είπε μεταξύ άλλων όπως δημοσιεύθηκαν στον “Ελεύθερο Τύπο”. “Δυστυχώς δεν βλέπω άλλη λύση από τη Νέα Δημοκρατία... Πιστεύω πως η Νέα Δημοκρατία πρέπει να βγει αυτοδύναμη κυβέρνηση”. Με τον Μίκη Θεοδωράκη στις 16 Ιουνίου να λέει σε Ιταλική εφημερίδα “ Αν το ΠΑΣΟΚ πάρει

⁸⁷ Σπύρος Τσίρος, «Σε απολογία καλείται η κ. Αλίκη Κουτσόγιωργα μετά την ποινική δίωξη που ασκήθηκε στις 12 Ιουνίου», *Καθημερινή*, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1989, σ. 3

⁸⁸ Σπύρος Τσίρος, «Αποκλειστικά υπεύθυνη η βουλή για Κουτσόγιωργα. Θέμα χρόνου η δίωξη κατά της συζύγου του», *Καθημερινή*, Αθήνα, 7 Ιουνίου 1989, σ. 3

⁸⁹ Λευτέρης Παπαδόπουλος, *Το βρώμικο 89 το σκάνδαλο η συγκυβέρνηση και η παραπομπή*, Κάκτος, Αθήνα 1993, σ.30- 39. Το βιβλίο δημοσιεύτηκε στο μεγαλύτερο μέρος του σε συνέχειες στην εφημερίδα *Τα Νέα*.

πάνω από 30% τότε θα πρέπει να ντυθούμε όλοι με μαύρα στην Ελλάδα” Την ίδια μέρα 165 καλλιτέχνες έδιναν στη δημοσιότητα διακήρυξη υπέρ της Νέας Δημοκρατίας. Μεταξύ άλλων η Μπέσσυ Αργυράκη Ρένα Βλαχοπούλου ο Τάκης Βουγιουκλάκης η Καίτη Γκρέν η Ρία Δελούτση Όμηρος Ευστρατιάδης η Ρένα Κουμιώτη η Μαίρη Λίντα η Μπέμπα Μπλανς ο Μίμης Τραϊφόρος και ο Τέρης Χρυσός. Ακολουθούμενοι από 153 πανεπιστημιακούς και ερευνητές που υπογράφουν “διακήρυξη οργής για τον ταπεινωτικό εθισμό στον οποίο μεθοδευμένα οδηγείται ο λαός μας” . Ενώ ακολουθούνται από τους Οικιστές και καλλιτέχνες Θεσσαλονίκης που εκφράζουν “την αγωνία τους για την πολιτική ηθική και πνευματική υποβάθμιση του τόπου σήμερα αλλά και τις προσδοκίες για ένα καλύτερο αύριο”. Το ΠΑΣΟΚ να απαντάει την παραμονή των εκλογών με μία διακήρυξη “224 καλλιτεχνών Λογοτεχνών αλλά και τεχνικών”. Μεταξύ άλλων υπογράφουν ο Γιάννης Μόρτζος ο Χρήστος Νικολόπουλος και η Κάρμεν Ρουγγέρη

Αποτελέσματα

Οι εκλογές της 18ης Ιουλίου 1989⁹⁰ που διεξήχθησαν με τον εκλογικό νόμο” Κουτσόγιωργα “ που ψηφίστηκε στα τέλη Μαρτίου 1989 . Αποτελούσε μορφή απλής αναλογικής η οποία ενισχύεται το δεύτερο κόμμα και αποδυνάμωνε κοινοβουλευτικά το πρώτο κόμμα . Έδωσε τη νίκη στη Νέα Δημοκρατία με 40 4,28% και 145 έδρες. Στη δεύτερη θέση το ΠΑΣΟΚ με 39,3% και 125 έδρες. Στην 3η θέση ο Συνασπισμός με 14,3% και 28 έδρες. Ο ΔΗΑΝΑ με 1,01% και 1 έδρα. Και 1 έδρα στα λοιπά κόμματα με 2,46% .

Το μεγάλο ποσοστό το ΠΑΣΟΚ⁹¹ σχολιάστηκε έντονα από τις φίλες εφημερίδες της Νέας Δημοκρατίας εξηγώντας ότι η ψηφοθηρία έπαιξε σημαντικό ρόλο όπως και οι διορισμοί και υποσχέσεις του Ανδρέα Παπανδρέου .Επίσης λόγο για εκμαυλισμό των ηθών.

⁹⁰ Μπρατάκος, ό.π., σ. 530-31

⁹¹ Θέμος Αναστασιάδης, «Το 39,2% ήταν (δυστυχώς) εδώ !» ,*Καθημερινή* ,Αθήνα ,25 Ιουνίου 1989, σ. 3

Για τη Νέα Δημοκρατία εκτός από το εκλογικό σύστημα έπαιξε ρόλο και ότι δεν πρόβαλε όσο έπρεπε την ηγετική ομάδα της. Σημαντική μερίδα των μεσαίων στρωμάτων έχουν αποδεχτεί τη φιλελεύθερη στρατηγική της Νέας Δημοκρατίας.

Το υψηλό ποσοστό του ΠΑΣΟΚ⁹² σήμαινε ότι οι πρακτικές που είχε εφαρμόσει τα οκτώ χρόνια της κυβέρνησής του είχαν αποδώσει έχοντας προνομιακή σχέση σε κάποια κοινωνικά στρώματα λόγω της παρεμβατικής οικονομικής πολιτικής του και της οργανωτικής δομής του κόμματος μαζών σταθεροποιώντας την εκλογική του βάση. Επίσης τη συνέπεια του κινήματος την αντιδεξιά ρητορεία είχε αποτρέψει ορισμένους από το να ψηφίσουν τη ΝΔ. Ο Συνασπισμός είχε οριακή βελτίωση στο ποσοστό του.

Μετά τις εκλογές της 18ης Ιουνίου⁹³ στις 20 Ιουνίου ο Ανδρέας Παπανδρέου δηλώνει ότι “ουδέποτε θα συνεργαστούμε με τη Νέα Δημοκρατία” και το βράδυ της 22ας Ιουνίου Εισάγεται σπασμένα στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο με πνευμονικό οίδημα, καρδιακή ανεπάρκεια και αναπνευστικό πρόβλημα. Στην εντατική δέχεται ισχυρή αντίβωση αλλά παθαίνει νεφρική ανεπάρκεια. Στο μεταξύ προσπαθεί να σχηματιστεί κυβέρνηση. Ο Κ. Μητσοτάκης και ο Χ. Φλωράκης συναντιούνται και συμφωνούν ότι πρέπει να γίνει κάθαρση για να μην παραγραφούν τα σκάνδαλα. Ο κ. Φλωράκης δεν μπορεί να πάει σε συγκυβέρνηση με το ΠΑΣΟΚ για να μην πάρει όλη την ιστορική ευθύνη σε περίπτωση μη κάθαρσης. Προτείνουν στον Κ. Μητσοτάκη συγκυβέρνηση με άλλο Πρωθυπουργό. Αρχικά ο αυτός το απορρίπτει. Στη συνέχεια δημοσιεύεται έκλυση παρότρυνσης από το Μίκη Θεοδωράκη προς αυτή την κατεύθυνση. Πολλοί ισχυρίζονται ότι αυτή η έκκληση ήταν προσυμφωνημένη. Στις 24 και 25 Ιουνίου η υγεία του Παπανδρέου επιδεινώνεται και ο Φλωράκης πάει να τον δει στο νοσοκομείο, καθώς τη διερευνητική εντολή⁹⁴ έχει ο Α. Παπανδρέου, προκειμένου να διερευνηθεί η ενδεχόμενη δική τους Συγκυβέρνηση. Ο Παπανδρέου ορίζει εκπρόσωπο του τον Τσοχατζόπουλο. Οι Φλωράκης - Τσοχατζόπουλος περνούν σε διαπραγματεύσεις, με το

⁹² Βασίλης Ασημακόπουλος - Χρύσανθος Δ. Τάσης «ΠΑΣΟΚ: σταθμοί και όρια στη διαμόρφωση και εξέλιξη του πανελλήνιου σοσιαλιστικού κινήματος (1974- 2018)» ,ΠΑΣΟΚ 1974- 2018 πολιτική οργάνωση ιδεολογίες μεταπολίσιες κυβερνητικές πολιτικές, Gutenberg, Αθήνα 2018, σ. 55

⁹³ Παπαδόπουλος, ό.π., σ. 52,57-8, 64--69, 77-80,85- 88- 91, 99- 103, 166-180

⁹⁴ Γιάννης Λοβέρδος, «Κυβέρνηση ευρείας αποδοχής με κορμό τη Νέα Δημοκρατία αναμένεται ότι θα σχηματιστεί στο τέλος της εβδομάδας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Ιουνίου 1989 σ. 1

ΠΑΣΟΚ να είναι έτοιμο να υποχωρήσει. Οι διαπραγματεύσεις με τη Νέα Δημοκρατία συνεχίζονται και ο Κ. Μητσοτάκης προτείνει τον Τζ. Τζανετάκη για πρωθυπουργό. Η διαπραγμάτευση με το ΠΑΣΟΚ καταρρέει όταν η αριστερά προτείνει τρικομματική κυβέρνηση με τη Νέα Δημοκρατία. 1η Ιουλίου συναντιούνται με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κ. Μητσοτάκης, Χ. Φλωράκης και Α. Τσοχατζόπουλος για να συμφωνήσουν αν θα περάσουν στη χρήση του άρθρου 37 του Συντάγματος στη λεγόμενη «τέταρτη εντολή» η οποία ευδοκιμεί. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση πηρέ ψήφο εμπιστοσύνης στις 9 Ιουλίου 1989 ⁹⁵

⁹⁵ Μπρατάκος, ό.π., σ. 533

Η παραπομπή του Ανδρέα

Η ανακριτική επιτροπή του Συνασπισμού⁹⁶ αποφασίζει την παραπομπή του Ανδρέα Παπανδρέου με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζει ο Κοσκωτάς. Ο Φλωράκης είναι αμφιλεγόμενος.⁹⁷ Μετά τον ελιγμό του Μητσοτάκη και τη διαμήνυση του (όπως κάποιοι υποστηρίζουν.) “Αν θέλετε δεν παραπέμπουμε τον Παπανδρέου” θα κατηγορούνταν ο συνασπισμός ότι δεν βοήθησε στην κάθαρση. Έτσι ο Φλωράκης σπρώχνετε στην παραπομπή, χωρίς συγκεκριμένο στοιχείο και λόγω των ημερών. Στις 26 Σεπτεμβρίου μία μέρα πριν την πρόταση παραπομπής στη Βουλή δολοφονείται ο Παύλος Μπακογιάννης⁹⁸, ο οποίος είχε παίξει σοβαρό ρόλο στις διαπραγματεύσεις δεξιάς-αριστεράς, από τη “17 Νοέμβρη”. Την ώρα που πήγαινε στο πολιτικό του γραφείο στην οδό Ομήρου 35. Ως εκ τούτου το κλίμα ήταν βαρύ στην προανακριτική επιτροπή. Ο Ανδρέας Παπανδρέου μιλώντας στη Βουλή⁹⁹ είπε ότι οι κατηγορίες εναντίον του “Αποτελούν αποκυήματα νοσηρής φαντασίας ενός φυγόδικου απατεώνα” και ανέλαβε την πολιτική ευθύνη για το σκάνδαλο Κοσκωτά. Στην ψηφοφορία οι βουλευτές τον παρέπεμψαν στο ειδικό δικαστήριο για παθητική δωροδοκία και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος με 165 ψήφους. Μαζί του παραπέμφθηκαν¹⁰⁰ ο Παναγιώτης Ρουμελιώτης (170 ψήφους) που δεν ήταν παρών διότι ήταν ευρωβουλευτής και το Ευρωκοινοβούλιο αρνήθηκε την άρση της ασυλίας του, ο Αγαμέμνονας Κουτσόγιωργας (247 ψήφους) ο οποίος πέθανε κατά τη διάρκεια της δίκης. Ο Γιώργος Πέτσος (222 ψήφους) και ο Δημήτρης Τσοβόλας (168 ψήφους) οι οποίοι παρουσιάστηκαν στο δικαστήριο και καταδικάστηκαν για Ελάσσονες κατηγορίες. Η

⁹⁶ Παπαδόπουλος, ό.π., σ. 199, 228-9,

⁹⁷ Παπαχελάς, ό.π., σ. 124-125

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 126-129

⁹⁹ «Σκάνδαλο Κοσκωτά, ομιλία Παπανδρέου στη Βουλή (1991)» στο https://www.youtube.com/watch?v=ItvJZLVi_uo τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

(ο άνθρωπος που ανέβασε το βίντεο έγραψε λάθος την χρονολογία του τίτλου)· Παπαδόπουλος, ό.π., σ. 240-247, 248

¹⁰⁰ Βούλγαρης, ό.π., σ. 377-9

δίκη¹⁰¹ άρχισε στις 11/3 1991 και τελείωσε στις 16/1 /1992. Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν παρουσιάστηκε στη δίκη και δεν έστειλε ο δικηγόρους να τον εκπροσωπήσουν για να μην τη νομιμοποιήσει. Αθωώθηκε με ψήφους 7 προς 6. Πολλοί κατηγορήσαν τον Μητσοτάκη ότι επενέβη για την καταδίκη του Ανδρέα Παπανδρέου. Ο ίδιος υποστηρίζει στο βιβλίο του Αλέξη Παπαχελά¹⁰² “ Εγώ δεν κίνησα το δαχτυλάκι μου για να καταδικαστεί ο Αντρέας. το μικρό μου δαχτυλάκι αν κινούσα ο Ανδρέας θα καταδικάζετο. Η παρέμβαση μου στη δικαιοσύνη είχε δύο σκέλη θα . Κάνετε ότι νομίζετε κατά συνείδηση , αλλά δύο πράγματα δεν δέχομαι. Δεν δέχομαι ο Ανδρέας να μπει φυλακή και δεν δέχομαι να στερηθεί τα πολιτικά του δικαιώματα.”

¹⁰¹ «Η δίκη του Ανδρέα Παπανδρέου» στο <https://www.youtube.com/watch?v=yWJDR3ZRgAk&t=5s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹⁰² Παπαχελάς, ό.π., σ. 149

Εκλογές 5 Νοεμβρίου 1989

Οι εκλογές της 5ης Νοεμβρίου 1989 χαρακτηρίστηκαν από τρομοκρατικές ενέργειες που έγιναν εναντίον του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και το πολωτικό κλίμα που προήγαγε ο κύριος Παπανδρέου. Τη βόμβα έβαλε ο ανθυπασιπιστής της αεροπορίας Μιχάλης Παυλής¹⁰³ στο Δημοτικό Θέατρο Μυτιλήνης ο οποίος σκοτώθηκε κατά την προσπάθειά του να την τοποθετήσει. Από έρευνες που έγιναν ανακαλύφθηκαν, προκηρύξεις της 17 Νοέμβρη¹⁰⁴ στο σπίτι του βομβιστή καθώς και σύνεργα για την κατασκευή βομβών, ενώ ο αδερφός του δήλωσε άλλο όνομα σε πτήση της Ολυμπιακής προς την Αθήνα.

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης παρά την ανακάλυψη της βόμβας¹⁰⁵ που στον χώρο διεξαγωγής της προεκλογικής του ομιλίας στη Μυτιλήνη διατήρησε τη στάση του για ομαλή διεξαγωγή των εκλογών και αποφυγή του πολωτικού κλίματος. Συνέχισε την περιοδεία του στη Μυτιλήνη μιλώντας σε μικρές ομάδες κατοίκων και έκανε έκκληση να αποφευχθούν από όλα τα κόμματα συγκεντρώσεις¹⁰⁶ μεγάλης εμβέλειας χωρίς ωστόσο αυτό να γίνει αποδεκτό¹⁰⁷ από τους υπόλοιπους υποψηφίους οι οποίοι ωστόσο καταδίκασαν τις ενέργειες. Έπειτα, συνέχισε την περιοδεία του στη Χίο¹⁰⁸ όπου εκεί ανακοίνωσε σε ομιλία του στην πλατεία, την μεριμνά της ΝΔ για την κτηνοτροφία επίδομα στη μητέρα που κάνει τρίτο παιδί και αύξηση των αγροτικών συντάξεων. Για

¹⁰³ «Ο Κ. Μητσοτάκης στόχος της βόμβας όπως προκύπτει από επίσημη ανακοίνωση», *Καθημερινή*, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1989, σ. 1

¹⁰⁴ Άρης Πορτοσάλτε, «Υπεράνω Πάσης υποψίας οι ύποπτοι. Συνεχίζονται οι προσαγωγές στην ασφάλεια η ατζέντα του Παυλή στο “μικροσκόπιο”», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1989, σ. 4

¹⁰⁵ «Το Χρονικό της έκρηξης στη Λέσβο», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 3

¹⁰⁶ «Πρόταση να μη γίνουν μεγάλες συγκεντρώσεις από τον Κων. Μητσοτάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σελ. 1

¹⁰⁷ «Μητσοτάκης: “Όχι” στις συγκεντρώσεις πρόταση σε όλα τα κόμματα για την αποφυγή εντάσεων. Καθολική καταδίκη της βομβιστικής ενέργειας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

¹⁰⁸ «Μητσοτάκης: Επίδομα στη μητέρα με πολλά παιδιά. Κίνητρα για τους Ακρίτες του Αιγαίου», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ.4

τα εθνικά θέματα σχετικά με το θέμα της Τουρκίας υποστήριξε την ειρηνική συνύπαρξη με τη γειτονική χώρα .

Σε συνέντευξή ¹⁰⁹του υποστήριξε ότι οι πολίτες πιστεύουν ότι η κάθαρση πρέπει να προχωρήσει με το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας θα υπάρξει προσωρινή ανεργία ωστόσο η ανάπτυξη της οικονομίας θα απορροφήσει τους ανέργους οικονομία θα βελτιωθεί με την μείωση της των κρατικών εξόδων και τη φοροελάφρυνση ενώ σχετικά με την απόπειρα στη Μυτιλήνη είπε ότι “στόχος ήταν να παρεμποδιστεί η ομαλή πορεία προς τις εκλογές” . Ενώ στη συνέντευξη που έδωσε λίγες μέρες μετά στην Καθημερινή ¹¹⁰ υποστήριξε ότι δεν θα υπάρξουν εκλογές το Μάρτιο είναι αισιόδοξος για αυτοδυναμία και σε περίπτωση μη επίτευξης της είναι διατεθειμένος να συνεργαστεί με το τίμιο ΠΑΣΟΚ. Υποστηρίζει τον Κωνσταντίνο Καραμανλή για την προεδρία της δημοκρατίας .Ενώ πιστεύει ότι αν ο κύριος Παπανδρέου δεν έχει 121 βουλευτές για να μπορεί να παίζει ρόλο στην εκλογή του Προέδρου της δημοκρατίας θα φύγει .

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης συνέχισε την περιοδεία του στη Θήβα ¹¹¹ το Κιλκίς και τη Βόρεια Ελλάδα ενώ μεγάλη προσέλευση κόσμου είχε το 40ήμερο μνημόσυνο του Παύλου Μπακογιάννη. Στη συνέχεια της περιοδείας του Μίλησε στο Ζάππειο ¹¹² Όπως δήλωσε τη σιγουριά του για την ψήφο της Ελληνικής επαρχίας υπέρ της Νέας Δημοκρατίας ότι θα υπάρξει λύση συναινετική για το θέμα του προέδρου της δημοκρατίας και ότι δεν αποτελεί αυτοσκοπό η πρωθυπουργία ενώ ανέφερε ότι αν δεν υπάρξει αυτοδυναμία θα υπάρξει ακυβερνησία και νέες εκλογές. Μετέφερε το μήνυμα της ενότητας στην νησιωτική επαρχία της Λευκάδας και του Αργοστολίου όπου οι πολίτες ανταποκρίθηκαν ενώ ιδιαίτερη αίσθηση έκανε ο Μίκης Θεοδωράκης που τον συνόδευε .

¹⁰⁹ «Σκάνδαλα έχουν γίνει και η κάθαρση πρέπει να ολοκληρωθεί πιστεύει το 94% των ψηφοφόρων όπως ανέφερε ο κ Μητσοτάκης», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

¹¹⁰ Γιάννης Λοβέρδος, «Δεν θα υπάρξουν Εκλογές το Μάρτιο .Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης θεωρεί δεδομένη έστω και την οριακή αυτοδυναμία», *Καθημερινή*, Αθήνα , 28 Οκτωβρίου 1989, σ. 3

¹¹¹ Οδυσσέας Χ. Ζούλας, «Η Θήβα ξεπέρασε το Σύνταγμα μεγάλη λαϊκή προσέλευση των κατοίκων της Βοιωτίας στην ομιλία του Κ. Μητσοτάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα ,31 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

¹¹² «Η ΝΔ θα μειώσει τις παροχές κατηγορηματική διαβεβαίωση έδωσε χθες στο Ζάππειο ο κ Κ. Μητσοτάκης», *Καθημερινή*, Αθήνα, 2 Νοεμβρίου 1989, σ.3

Ο Μητσοτάκης για να κλείσει την προεκλογική του καμπάνια επέλεξε να γίνει μία συναυλία¹¹³ στο Ολυμπιακό στάδιο με τίτλο “Συνάντηση της Ελπίδας” υπό την στήριξη της Νέας Δημοκρατίας που θα εμφανίζονταν μαζί οι τρεις σύνθετες Μάνος Χατζιδάκις Μίκης Θεοδωράκης¹¹⁴ και Σταύρος Ξαρχάκος με τη συμμετοχή των τραγουδιστών Βίκυς Μοσχολιού Σταμάτη Κόκοτα Μαρία Δημητριάδη Σοφία Βόσσου και Γιάννη Μπογδάνο και τα χρήματα της συναυλίας θα διατεθούν για τον αγώνα κατά των ναρκωτικών. Κατά την έναρξη της συναυλίας ο κ. Μητσοτάκης μίλησε¹¹⁵ για την πολιτική και την τέχνη που πορεύονται μαζί από την αρχαία Ελλάδα και είπε ότι η φροντίδα του κράτους απέναντι στους πολίτες είναι πολιτισμός.

Ο Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Ανδρέας Παπανδρέου¹¹⁶ δίνοντας συνέντευξη στην «Καθημερινή» υποστήριξε την πραγματοποίηση της Μεγάλης συγκέντρωσης του ΠΑΣΟΚ στο Σύνταγμα. Χαρακτήρισε “εταιρεία” τη συγκυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας και συνασπισμού και τη θεώρησε αφύσικη. Ανέφερε ότι το θετικό αυτής της συνεργασίας ήταν ότι ξεπεράστηκε το ταμπού της συμμετοχής των κομμουνιστών σε κυβέρνηση. Για το θέμα των 121 βουλευτών που έθεσε ο κύριος Μητσοτάκης, ο κύριος Παπανδρέου απάντησε ότι είναι σίγουρος πως το ΠΑΣΟΚ θα πάει μόνο προς τα πάνω οπότε δεν τον απασχολεί καθόλου καθώς έχει 125 βουλευτές την στιγμή αυτή και είναι πρόθυμος να συναινέσει σε πρόσωπο κοινής αποδοχής όσον αφορά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Για το θέμα της διαδοχής στο ΠΑΣΟΚ αναφέρει ότι το κίνημα είναι έτοιμο να αλλάξει καταστατικό. Ωστόσο εκείνος θα παραμείνει πρόεδρος καθώς οι διάδοχοι δεν διορίζονται. Στη συγκέντρωση του στη Θεσσαλονίκη¹¹⁷ επιτέθηκε στα άλλα δύο κόμματα και στον τρόπο που οι πολιτικοί αρχηγοί προτίμησαν να κλείσουν τον προεκλογικό τους αγώνα και προσπάθησε να φανατίσει τους οπαδούς του με τον οξύ τόνο της ομιλίας του. Ενώ σύμφωνα με την καθημερινή εκφώνησε μόνο τη μισή

¹¹³ Λία Νικητάκη, «Συναυλία Ελπίδας με ανοιχτές πόρτες στο πνεύμα συμφιλίωσης της ΝΔ», *Καθημερινή*, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1989, σ. 2

¹¹⁴ «Θεοδωράκης, Χατζιδάκις, Ξαρχάκος μαζί! (3/11/1989)» στο <https://www.youtube.com/watch?v=3ANC5MA49tU> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹¹⁵ «Συναυλία Θεοδωράκη, Χατζιδάκι, Ξαρχάκου 1989» στο https://www.youtube.com/watch?v=d_zZtrNJaeY τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹¹⁶ Άκης Κοσώνας, «Διάδοχοι δεν διορίζονται ο Ανδρέας Παπανδρέου μιλάει στην «Κ» για το ΠΑΣΟΚ και τις πολιτικές εξελίξεις», *Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1989, σ. 4

¹¹⁷ «Το ΠΑΣΟΚ σε παροξυσμό φανατισμού. Η ΝΔ έκλεισε πολιτισμένα την προεκλογική περίοδο», *Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Νοεμβρίου 1989, σ 1, 2

από την ομιλία που είχε προγραμματίσει. Σε τηλεοπτική του συνέντευξη¹¹⁸ ο Ανδρέας Παπανδρέου¹¹⁹ είπε ότι δεν δέχεται ότι το ΠΑΣΟΚ υπέστη ήττα στις προηγούμενες εκλογές διότι 8 χρόνια κυβέρνησης με το ίδιο κόμμα είναι σπάνια για την Ελλάδα και το υψηλό ποσοστό που έχει το κόμμα δεν δείχνει ήττα. Θεώρησε ότι ο Λεωνίδας Κύρκος δεν είναι φερέγγυος διότι ενώ διακήρυττε ότι δεν θα συνεργαστεί με τη δεξιά το έκανε και εφόσον είχε την δυνατότητα να απαλείψει το +1 κατά τη διάρκεια της συγκυβέρνησης με τη ΝΔ επίσης δεν το έκαναν. Δήλωσε ότι η θέση του ΠΑΣΟΚ είναι ότι οι πορείες του εκσυγχρονισμού για κάποια χώρα είναι δύο. Η συντήρηση που χαρακτηρίζει το πρόγραμμα της Θάτσερ και η πρόοδος με ευαισθησία στον άνθρωπο και τα προβλήματά του όπως στη Σουηδία και τη Γαλλία. Το ΠΑΣΟΚ συντάσσεται σε αυτή την κατηγορία. Ενώ δήλωσε ότι με την φράση «Τσοβόλα δωσ' τα όλα» έκανε χιούμορ. Τέλος ανακοίνωσε ότι η Μαρία Φαραντούρη έχει αποδειχθεί εκλόγιμη θέση στο ψηφοδέλτιο επικρατείας του ΠΑΣΟΚ.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα ¹²⁰της Πέμπτης Νοεμβρίου 1989 έδωσαν τη νίκη στη Νέα Δημοκρατία με 46,19% και 148 έδρες. Την δεύτερη θέση στο ΠΑΣΟΚ με 40,8% και 128 έδρες. Την τρίτη θέση στο Συνασπισμό με 10,97% και 21 έδρες. Την Τέταρτη θέση τους οικολόγους εναλλακτικούς με 0,58% και 1 έδρα. Τέλος 2 έδρες πήραν τα λοιπά κόμματα 1,58%.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου στις μετεκλογικές δηλώσεις¹²¹ του εκφράζει τη χαρά του για την αύξηση του ποσοστού του ΠΑΣΟΚ και την ευκαιρία που δίνεται για συνεργασίες μετά το εκλογικό αποτέλεσμα. Ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας Κωνσταντίνος

¹¹⁸ «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=1V3HlrRXMRs> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹¹⁹ «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=q7YS9Aj1Zrw> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹²⁰ Μπρατάκος, ό.π., σ. 543-549

¹²¹ «Δηλώσεις πολιτικών μετά τις εκλογές Νοεμβρίου 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=Ep5pHwxEeO8> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

Μητσοτάκης αναφέρει ότι το γεγονός ότι δεν πέτυχε αυτοδυναμία οφείλεται στον εκλογικό νόμο . Δήλωσε ευτυχής επειδή κατάφερε να επιβάλει το ήπιο πολιτικό κλίμα σε αντίθεση με το ΠΑΣΟΚ που φρόντισε να το ξύνει , ενώ τόνισε την ανάγκη να κυβερνηθεί η χώρα. Η Νέα Δημοκρατία ¹²²προσπάθησε να μεταφέρει το παιχνίδι στην ύπαιθρο όμως το εκλογικό σύστημα δεν της επέτρεψε να αυξήσει τη διαφορά παρά μόνο να την κρατήσει στα ίδια επίπεδα. Το ήπιο κλίμα της Νέας Δημοκρατίας στην επαρχία ερμηνεύτηκε ως αδράνεια . Με αποτέλεσμα τα κομματικά στελέχη να αδρανήσουν και το ΠΑΣΟΚ να φαίνεται στην επαρχία ως κόμμα με στόχους και ορμή και η τακτική της οξύτητας να συσπειρώσει τις δυνάμεις της κεντροαριστεράς.

Οι πολιτικοί αρχηγοί αντιλαμβάνονται ότι δεύτερες εκλογές σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν μπορούν να γίνουν και ο τόπος πρέπει να κυβερνηθεί ¹²³με κάθε τρόπο. Παρά τις προσπάθειές του κ. Μητσοτάκη να αξιοποιήσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης ¹²⁴αναγκάζεται να την καταθέσει και προτείνει σχηματισμό οικουμενικής Κυβέρνησης ¹²⁵με μη πολιτικά πρόσωπα στο τιμόνι αυτής . Μετά από Σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του Νοεμβρίου αποφασίστηκε σχηματισμός κυβέρνησης με τη στήριξη και των τριών κομμάτων της Βουλής υπό την προεδρία του καθηγητή του Ξενοφώντος Ζολώτα , η οποία θα διαρκούσε μέχρι λήξεως της θητείας του επόμενου Προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτή έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης 1η Δεκεμβρίου 1989 με 292 ψήφους υπέρ.

¹²² Νίκος Σίμος, «Χάσαμε την αυτοδυναμία. Στοπ! Τι δεν λειτούργησε σωστά για τη ΝΔ», *Καθημερινή*, Αθήνα, 12 Νοεμβρίου 1989, σ. 4

¹²³ «Καθοριστική συνάντηση Μητσοτάκη - Παπανδρέου . Αυξάνεται η πίεση της κοινής γνώμης για αποφυγή νέων εκλογών», *Καθημερινή*, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1989, σ.1

¹²⁴ «Μητσο. Χωρίς προκαταλήψεις θα αξιοποιήσω τη διερευνητική εντολή γιατί ο τόπος πρέπει να κυβερνηθεί αμέσως» , *Καθημερινή* , Αθήνα ,8 Νοεμβρίου 1989, σ. 3

¹²⁵ «Κυβέρνηση οικουμενικής στήριξης προτείνει ο πρόεδρος της ΝΔ κ Μητσοτάκης ο οποίος κατέθεσε χθες στην εντολή», *Καθημερινή* ,Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 1989, σ. 3

Εκλογές 1990

Μετά την ατελέσφορη προσπάθεια για εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας¹²⁶ κατά την τρίτη ψηφοφορία στις 3 Μαρτίου του 1990, όπου ο πρώτος υποψήφιος πήρε 128 ψήφους από τους 150 που χρειαζόταν. Καθώς και τα επεισόδια που σημειώθηκαν στη Βουλή από τις βουλευτές Μαρίνα Δίζη και Άννα Συνοδινού¹²⁷, αποφασίστηκε να γίνουν εκλογές στις 8 Απριλίου 1990.

Η προεκλογική περίοδος το ΠΑΣΟΚ είχε το σύνθημα “Μαζί και πάλι πρώτοι. Μεταρρύθμιση παντού”, “Μαζί και πάλι πρώτοι το ΠΑΣΟΚ είναι εδώ Συμπαράταξη-Νίκη”¹²⁸. Ο Ανδρέας Παπανδρέου στην προεκλογική του ομιλία τόσο στο Ηράκλειο¹²⁹ όσο και στη Θεσσαλονίκη¹³⁰ τόνισε τον χαρακτηρισμό της φιλελεύθερης παράταξης την πολιτική Ειρήνης του ΠΑΣΟΚ και κατηγόρησε τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη ότι επιδείνωσε την οικονομία της χώρας το τελευταίο 10μηνο, καθώς και ότι δεν έχει πρόγραμμα. Ότι αν έχει στηρίζει τα μεγάλα συμφέροντα. Παρέδωσε οικονομία σε αναπτυξιακή πορεία, καθιέρωσε την ισότητα ανάμεσα σε άντρα και γυναίκα και ότι θεμελίωσε την κοινωνική δικαιοσύνη. Ενώ κατηγόρησε τον κύριο Μητσοτάκη ότι θέλει να την καταργήσει. Στόχος του ΠΑΣΟΚ είναι η μεταρρύθμιση και καθιέρωση σύνταξης για κάθε πολίτη, η εισαγωγή της πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση και το κράτος. Έδωσε μήνυμα προς την Τουρκία ότι θα συνεχιστεί ο αγώνας για ελεύθερο Κύπρο, ενώ δήλωσε ότι δεν δέχεται τη μεταφορά των βάσεων του Ελληνικού στη Σούδα. Στο τέλος της εκδήλωσης εμφανίστηκε κρατώντας 4 γαρύφαλλα που συμβόλιζαν την νέα τετραετία. Στην προεκλογική συγκέντρωση στο Πεδίον του Άρεως¹³¹ είπε ότι το ΠΑΣΟΚ δεν χρειάζεται προεκλογικές εξαγγελίες και θα συνεχίσει

¹²⁶ Μπρατάκος, ό.π., σ. 556-7

¹²⁷ «ΒΟΥΛΗ 1990 - ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΔΙΖΗ - ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΝΝΑΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=49fpMzRvXL4> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹²⁸ Προεκλογικό Φυλλάδιο, *Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Απριλίου 1990, σ. 4

¹²⁹ «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΠΡΟΕΚΛ. ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ 1990» στο <https://www.youtube.com/watch?v=-3NvL24jIw> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹³⁰ «1990 04 06 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Θεσσαλονίκη πλατ Αριστοτέλους !!!!!» στο <https://www.youtube.com/watch?v=LS4ZYPJBctE> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹³¹ «1990 03 30 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Αθήνα πεδίον του Άρεως !!»

απλώς το πρόγραμμα του, ότι το ΕΣΥ θα προχωρήσει το έργο του . Αναγνώρισε ανάγκη της αναζωογόνησης της οικονομίας ενώ παρατήρησε ότι ο κ. Ντελór έστειλε την επιστολή το Μάρτη του 1990 και όχι του 1989 που κυβερνούσε το ΠΑΣΟΚ .Θεωρώντας υπεύθυνο για την κατάρρευση της οικονομίας την δεξιά και κατηγορώντας την ότι απειλεί να σαρώσει το κράτος πρόνοιας ότι οργανώνει μαζικές απολύσεις όπως ότι θεωρεί τον πολιτισμό και το περιβάλλον άσκοπες δαπάνες. Τέλος αναγνώρισε τα ναρκωτικά ως παγκόσμιο πρόβλημα. Σε συνέντευξή ¹³²του ο Ανδρέας Παπανδρέου μίλησε για την επιστολή του κ. Ντελór , την οικονομία που χρειάζεται ανάπτυξη ,την προώθηση νέων τεχνολογιών και τον εκσυγχρονισμό και με τις ιδιωτικές επενδύσεις. Είπε ότι η διαφορά με τη δεξιά είναι το συντηρητικό και το προοδευτικό ρεύμα. Ότι δεξιά ταυτίζεται με την Αγγλία που την ενδιαφέρει μόνο ο δείκτης ανάπτυξης και όχι ο άνθρωπος . Ενώ το προοδευτικό ρεύμα ενδιαφέρεται για την κοινωνική αλληλεγγύη και το κράτος πρόνοιας. Είπε ότι πρέπει να παρθούν μέτρα μείωσης δαπανών και αύξηση της παραγωγικότητας στο δημόσιο τομέα ενώ πρόβλημα είναι τα έσοδα . Λόγω της φοροδιαφυγής και η φοροαποφυγής. Επειδή δεν εφαρμόζεται ο νόμος , ενώ η γραφειοκρατία είναι αντικίνητρο στον ιδιωτικό τομέα. Καθώς ότι ο κ. Μητσοτάκης υπονόμωσε την Οικουμενική κυβέρνηση η οποία ωστόσο δεν μπορεί να κυβερνήσει τετραετία. Τέλος επανέλαβε ότι η ΝΔ δεν έχει πρόγραμμα.

Η Νέα Δημοκρατία έκανε προεκλογική καμπάνια με τα συνθήματα¹³³ “Ο κόσμος αλλάζει. Εμείς; “ , “Νέες δουλειές με επενδύσεις - 100.000 νέες θέσεις εργασίας” , “Κυβέρνηση ή Ακυβερνησία; “ και “Νέες Ιδέες για μια νέα Ελλάδα “. ¹³⁴

Ο κ. Μητσοτάκης στη Θεσσαλονίκη ¹³⁵ ανέφερε ότι η Ελλάδα δανείζεται για να πληρώσει μισθούς και συντάξεις, ενώ υπάρχει μεγάλος αριθμός ανέργων και οι εργαζόμενοι κακοπληρώνονται. Μίλησε για σπατάλη στα ασφαλιστικά ταμεία και ανέφερε για το θέμα των ναρκωτικών ότι πριν το 1981 δεν υπήρχε πρόβλημα και

στο <https://www.youtube.com/watch?v=ywQTtiHQBM> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹³² Κώστας Αγγελόπουλος - Άγγελος Στάγκος «Α. Παπανδρέου Δεν φταίω εγώ για την κρίση» , *Καθημερινή* ,Αθήνα ,1η Απριλίου 1990 , σ. 4,9

¹³³ Μπρατάκος, ό.π., σ. 559

¹³⁴ Προεκλογικό φυλλάδιο ,*Καθημερινή*, Αθήνα ,6 Απριλίου 1990, σ. 5

¹³⁵ «/03/1990 Προεκλογική ομιλία Κ.Μητσοτάκη στην Θεσσαλονίκη» στο <https://www.youtube.com/watch?v=pI8wtwnec8k> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

είχαμε τη μικρότερη εγκληματικότητα στην Ευρώπη, ενώ τώρα το πρόβλημα είναι τεράστιο. Για το θέμα της Εθνικής Άμυνας κατηγόρησε τον Ανδρέα Παπανδρέου ότι αγόρασε 40 F-16 σε διπλάσια τιμή από την κανονική και 40 Τύφλα Μιράζ. Ενώ το πρόγραμμα της φοροαπαλλαγής των συντάξεων και των μερισμάτων της ΝΔ στοιχίζει σε ετήσια βάση λιγότερο από την μηνιαία προβληματική του ΠΑΣΟΚ. Τόνισε τέλος τις καινούργιες θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν.

Στο Πεδίον του Άρεως¹³⁶ αναφέρθηκε¹³⁷ για άλλη μία φορά στο ζήτημα της των Μιράζ , τα οποία η ΝΔ θα επαναδιαπραγματευθεί ,των ναρκωτικών με την τριπλή εκστρατεία αντιμετώπισης της ΝΔ , ενημέρωση, θεραπεία για τους εθισμένους και δίωξη για τους εμπόρους. Στην οικονομία για την επιστολή Ντελór ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου την απέκρυψε και τα 500 εκατομμύρια δολάρια που δανειστήκαμε μπορεί να είναι τα τελευταία και τον επόμενο μήνα να μην πληρώσουμε μισθούς και συντάξεις. Εξέφρασε την αισιοδοξία του ότι οι τίμιοι αριστεροί θα ψηφίσουν με συνείδηση, τονίζοντας ότι δεν κατηγορεί τους ψηφοφόρους που πριν από 8 χρόνια πίστεψαν στο όραμα της “αλλαγής”, και οι κάλπες θα βγάλουν κυβέρνηση που να έχει την εμπιστοσύνη της Διεθνούς οικονομικής κοινότητας. Ανέφερε ότι οι πολυκομματικές κυβερνήσεις είναι εφαρμόσιμες και το δίλημμα είναι ΝΔ ή οικονομική καταστροφή. Καθώς ότι θα σταματήσει τη φορολογία της σύνταξης, θα αντιμετωπιστεί η τραγική κατάσταση της εκπαίδευσης και θα μεριμνήσει για το περιβάλλον. Τέλος την συγκέντρωσή του τελείωσε με το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Λίγο Ακόμα».

Σε συνέντευξη¹³⁸ εκφράζει αισιοδοξία γιατί η ΝΔ ανέβηκε στις Φοιτητικές εκλογές και οι δημοσκοπήσεις δείχνουν άνοδο. Θεωρεί το θέμα της κάθαρσης ενεργώ καθότι η δικαιοσύνη προχωράει .Αναρωτιέται γιατί ο πρωθυπουργός δεν διαψεύδει ότι τα μοιράζει είναι τυφλά αν ισχύει ενώ την επιστολή Ντελór επιβεβαιώνουν ο Ζολώτας και ο καθηγητής Αγγελόπουλος. Εκφράζει φόβους για μη δυνατότητα πληρωμής συντάξεων τον Απρίλη . Διευκρινίζει ότι 100.000 θέσεις εργασίας που υπόσχεται η ΝΔ

¹³⁶ «06/04/1990 Προεκλογική ομιλία Κ.Μητσοτάκη στην Αθήνα & δηλώσεις» στο https://www.youtube.com/watch?v=YsHKKEQ_JvU τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

¹³⁷ «Μητσοτάκης : Πρόσκληση σε όλους τους Έλληνες . Ψηφίστε κατά συνείδηση . Αυτό που προέχει είναι η σωτηρία της πατρίδας», *Καθημερινή* , Αθήνα, 7 Απριλίου 1990, σ. 2

¹³⁸ Γιάννης Λοβέρδος- Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος «Η ΝΔ θα μείνει με εμένα αρχηγό. Κων. Μητσο. κανένας από εμάς δεν θα συμπράξει με το ΠΑΣΟΚ Σε περίπτωση μη αυτοδυναμίας» , *Καθημερινή*, Αθήνα ,25 Μαρτίου 1990, σ. 3,4

είναι στον ιδιωτικό τομέα, ότι δεν θα συρρικνώσει το κοινωνικό κράτος , ενώ κατηγορεί το ΠΑΣΟΚ ότι χρεοκόπησε την οικονομία. Δήλωσε ακόμη και στην αντιπολίτευση θα παραμείνει αρχηγός της ΝΔ και ότι κανείς δεν σας σύμπραξη με κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ από το κόμμα του. επιπλέον θα αλλάξει τον εκλογικό νόμο, και πρώτη επιλογή για την προεδρία της δημοκρατίας είναι ο Καραμανλής , χωρίς ωστόσο να έχει επικοινωνήσει με τον ίδιο και να γνωρίζει τις προθέσεις του.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα των εκλογών¹³⁹ έδωσαν τη Νίκη στη Νέα Δημοκρατία με 46,89 % και 150 έδρες. Δεύτερο το ΠΑΣΟΚ με 38,61% και 123 έδρες. Τρίτο το συνασπισμό με 10,28% και 19 έδρες. Τέταρτο στους οικολόγους εναλλακτικούς με 0,77% και μία έδρα. Το ΔΗΑΝΑ πέμπτο με 0,67% και 1 έδρα. και τέλος τα λοιπά κόμματα με 2,78% και 6 έδρες.

Οι δυνάμεις της ΝΔ αυξήθηκαν¹⁴⁰ σε σχέση με το Νοέμβρη ο λόγος ήταν επειδή είχε εμπεδωθεί στην κοινή γνώμη ότι η χώρα δεν μπορούσε να μείνει άλλο ακυβέρνητη. Καθοριστική ήταν η δημοσίευση της επιστολής του Ζακ Ντελόρ και η έκθεση του καθηγητή Αγγέλου Αγγελόπουλου για την κακή κατάσταση της οικονομίας. Ενώ του ΠΑΣΟΚ μειώθηκαν κατά 2 μονάδες. Ρόλο σε αυτό έπαιξε η αδυναμία του κόμματος να επιβάλει την τακτική της όξυνσης και η ευθύνη του ΠΑΣΟΚ για την οικονομική κρίση . Οι οικολόγοι εναλλακτικοί βελτιώθηκαν οριακά, λόγω της επιλογής του ΠΑΣΟΚ να στραφεί προς τα οικολογικά θέματα και να αποτρέψει την περαιτέρω αύξηση τους. Τα αυξημένα ποσοστά των λοιπών κομμάτων οφείλονται στους ανεξάρτητους μουσουλμάνους υποψηφίους της Θράκης.

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ορκίστηκε την 11η Απριλίου 1990 με τη στήριξη της ΔΗΑΝΑ. Έπειτα ο Μητσοτάκης πρότεινε την προεδρία της δημοκρατίας στον

¹³⁹ Μπρατάκος, ό.π., σ. 560-1, 563,566

¹⁴⁰ «Ιδεολογικός χώρος και τακτική», *Καθημερινή* , Αθήνα ,14 Απριλίου 1990, σ. 4

Κωνσταντίνο Καραμανλή¹⁴¹. Αυτός εξελέγη κατά τη δεύτερη ψηφοφορία στις 4 Μαΐου 1990 με 153 ψήφους. Δύο εξ αυτών των ανεξάρτητων μουσουλμάνων .

¹⁴¹ «Ολοκλήρωση της νίκης με Καραμανλή. Αποδέχτηκε χθες στην πρότασή του κ Μητσοτάκη για την προεδρία», *Καθημερινή* , Αθήνα, 12 Απριλίου 1990, σ. 1

Συμπεράσματα

Μετά την μεταπολίτευση τα δύο κόμματα που αναλαμβάνουν την εξουσία της χώρας είναι το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία . Οι αρχηγοί τους Κωνσταντίνος Καραμανλής και Ανδρέας Παπανδρέου είναι και οι δύο άνθρωποι που ξεκίνησαν την πολιτική τους καριέρα πριν την χούντα και τα δύο κόμματα είναι νεοϊδρυθέντα μεταπολιτευτικός . Το ένα με Φιλελεύθερο και το άλλο με Σοσιαλιστικό προσανατολισμό . Είναι αντίθετα μεταξύ τους , το ένα Δεξιό και το άλλο Αριστερό και έχουν διαφορετικές αντιλήψεις όσον αφορά το θέμα ένταξης ή μη στην ΕΟΚ. Μετά την επίλυση του πολιτικού και του Συνταγματικού προβλήματος η Ελλάδα προσανατολίζεται στην δύση. Τα πρώτα βήματα εξηγχρόνωσης του κράτους με πρωτοβουλία του Καραμανλή τα κάνει η Νέα Δημοκρατία που εντάσσει την χώρα στην Ευρωπαϊκή κοινότητα. Το 1981 μετά την ανάληψη της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ η χώρα ενισχύει το κοινωνικό της πρόσωπο σύμφωνα με το πρόγραμμα της κυβέρνησης χωρίς ωστόσο να βγει από την ΕΟΚ. Οι επόμενες εκλογές γίνονται σε ταραγμένο πολιτικό κλίμα , μετά την άρνηση του Πρωθυπουργού να προτείνει για δεύτερη θητεία τον επίτιμο πρόεδρο της Νέας Δημοκρατίας και Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή. Το 1985 το ΠΑΣΟΚ είχε την πλήρη κυριαρχία στην πολιτική σκηνή της χώρας. Κέρδισε με διαφορά την Νέα Δημοκρατία. Κατά την διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας προσπάθησε επίσης να σαμποτάρει την προεκλογική εκστρατεία του αντίπαλου κόμματος όπως κατήγγειλε μετεκλογικά ο πρόεδρος της αντιπολίτευσης . Στα κυβερνητικά έτη που ακολούθησαν , αποκαλύφθηκαν σκάνδαλα σχετικά τόσο με την προσωπική ζωή του Πρωθυπουργού όσο και με τον χειρισμό των οικονομικών του κράτους και την υποστήριξη των υψηλών στελεχών της κυβέρνησης , όπως ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Μένιος Κουτσόγιωργας , στον ιδιώτη επιχειρηματία Γεώργιο Κοσκωτά ο οποίος αποδείχθηκε ότι έκλεβε την τράπεζά του για να ανέλθει οικονομικά και να αποκτήσει δύναμη και εξουσία σε διαφορετικούς οικονομικούς κλάδους της κοινωνικής ζωής του τόπου . Η παραπομπή σε δίκη των μελλών της κυβέρνησης που αναμίχθηκαν σε αυτή την ιστορία επηρέασαν κάποιο ποσοστό των ψηφοφόρων . Η παραγωγή νέου εκλογικού νόμου τελευταία στιγμή και η αλλαγή του εκλογικού συστήματος με ένα ιδιότυπο σύστημα απλής αναλογικής να παίρνει την θέση του , είχε σαν αποτέλεσμα την διεξαγωγή πολλαπλών εκλογών καθώς δυσκόλευε τα πράγματα μη δίνοντας την δυνατότητα να δημιουργηθεί αυτόνομη κυβέρνηση. Κατά την διάρκεια των προεκλογικών αναμετρήσεων του 1989 από την μία πλευρά ο

Commented [MOU1]: Είναι σημαντικό να επεκτείνετε τα Συμπεράσματά σας. Θα πρέπει να είναι μεγαλύτερα σε έκταση (θα έλεγα τουλάχιστον δύο σελίδες), ώστε σε αυτά να ανακεφαλαιώνετε πλήρως και με ενάργεια τα κύρια σημεία της επιχειρηματολογίας που έχετε αναπτύξει στην εργασία σας.

Ανδρέας Παπανδρέου που προσπαθούσε να κρατηθεί την εξουσία , πρόβαλλε τα ίδια επιχειρήματα. Όπως και το ίδιο σχήμα πόλωσης και όξυνσης των εντάσεων στην εκλογική αναμέτρηση . Επαναλάμβανε συνεχώς τα πεπραγμένα του κόμματος του όσο ήταν κυβέρνηση και έκανε κάθε προσπάθεια χρησιμοποιώντας ακόμα και αθέμιτα τηλεοπτικά μέσα προβολής και σκηνοθετικά κόλπα . Έδειχνε σαν να μην είχε την πραγματική αίσθηση της κατάστασης στην οποία είχε επέλθει η χώρα και ως ένα βαθμό και η ασθένεια του δεν τον βοηθούσε ώστε να επέλθει το ποθητό για αυτόν αποτέλεσμα στις εκλογές . Η κατάσταση της υγείας του , δεν τον άφηνε να κρατήσει τον απόλυτο έλεγχο του κόμματος του , με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προστριβές και ένταση μεταξύ των μελών του κόμματος . Ως εκ τούτου κατάφερε να χαλάει την εικόνα του κόμματος και του ηγέτη του.

Από την άλλη πλευρά κ, Μητσοτάκης προέβαλε ένα προφίλ χαμηλών τόνων και ενός υπεύθυνου πολιτικού με προτάσεις για την χώρα και διαλλακτικότητα προκειμένου να λυθούν τα σημαντικά προβλήματα του κράτους. Να ενισχυθεί η καλή λειτουργία του κοινοβουλίου ακόμα και με προσωπικό κόστος για τον ίδιο τον αρχηγό της αντιπολίτευσης . Η προσπάθειά του κατά την διάρκεια της δεύτερης εκλογικής αναμέτρησης του 1989 να κάνει περιοδεία στην επαρχία κλήθηκε να αντιμετωπίσει δολοφονικές επιθέσεις εναντίων του . Παρά το γεγονός ότι κέρδισε τις εκλογές η στάση του δεν εκλήφθηκε σωστά υπ' όψιν καθώς τα κατά τόπους μέλη του κόμματος εφησυχάστηκαν και η έλλειψη μεγάλων λόγων και συγκεντρώσεων μεταφράστηκε σαν απάθεια στην επαρχία . Με αποτέλεσμα η μαχητικότητα του κ. Παπανδρέου να κερδίσει τις εντυπώσεις. Αυτά έδειχναν την εδραίωση του ΠΑΣΟΚ στην συνείδηση των ψηφοφόρων . Καθώς και ότι το κομματικό κράτος που δημιουργήθηκε με τα προνόμια και τους διορισμούς ότι είχε παίξει σημαντικό ρόλο στο τελικό αποτέλεσμα. Η κίνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη να πλησιάσει την Αριστερά έσπασε το ταμπού της φοβίας των πολιτών για τους Κομμουνιστές στην κυβέρνηση. Οι πολίτες βλέποντας την σύμπραξη αριστεράς και δεξιάς και λάμβαναν το μήνυμα πως πρέπει η χώρα να κυβερνηθεί από μια υπεύθυνη κυβέρνηση. Κατά την εκλογική αναμέτρηση του 1990 από την μία πλευρά η οικονομική δυσχέρεια του κράτους προβάλλονταν έντονα από την Νέα Δημοκρατία καθώς ήταν πλέον διαπιστωμένη και από το εξωτερικό και από την άλλη πλευρά η τάση του κου. Παπανδρέου να επαναλαμβάνει τα ίδια προεκλογικά επιχειρήματα πέντε χρόνων πριν καθώς και τα ίδια ακριβώς επικοινωνιακά κόλπα και

να κατηγορεί την την λίγων μηνών υπηρεσιακή κυβέρνηση για την οικονομική καταστροφή της χώρας έδειχναν την εμμονή του να κρατηθεί πάση θυσία στην εξουσία .Παρ' όλα αυτά πολύ μεγάλη ομάδα ψηφοφόρων στήριζαν το ΠΑΣΟΚ. Το κράτος είχε φτάσει να είναι ακέφαλο άδω και έναν χρόνο και οι απανωτές εκλογές είχαν κουράσει τους πολίτες. Για την μεταστροφή του πολιτικού κλίματος την χώρα μας ο συνδυασμός όλων αυτών των πραγμάτων συνηγόρησαν ώστε η μεγάλη μερίδα των πολιτών να αποφασίσουν ότι θα έπρεπε να στηρίξουν την Νέα Δημοκρατία . Η οποία εξελέγχει τελικά οριακά αυτοδύναμη με 150 έδρες και για την δημιουργία κυβέρνησης συνέβαλε και η μια έδρα του μικρού κόμματος της ΔΗΑΝΑ.

Βιβλιογραφία

Α. Πρωτογενείς πηγές

Α.1. Εφημερίδες

Αγγελόπουλος Κώστας - Στάγκος Άγγελος. «Α. Παπανδρέου Δεν φταίω εγώ για την κρίση», *Καθημερινή*, Αθήνα, 1 Απριλίου 1990, σ. 4,9

Αναστασιάδης Θέμος, «Το 39,2% ήταν (δυστυχώς) εδώ!», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Ιουνίου 1989, σ. 3

Αφεντούλη Ινώ, «Το ΠΑΣΟΚ είναι αλλού», *Καθημερινή*, Αθήνα, 26 Μαΐου 1989, σ.6

Ζούλας Οδυσσέας Χ. «Η Θήβα ξεπέρασε το Σύνταγμα μεγάλη λαϊκή προσέλευση των κατοίκων της Βοιωτίας στην ομιλία του Κ. Μητσοτάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

Κοσώνας Άκης, «Διάδοχοι δεν διορίζονται ο Ανδρέας Παπανδρέου μιλάει στην «Κ» για το ΠΑΣΟΚ και τις πολιτικές εξελίξεις», *Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1989, σ. 4

Κοσώνας Άκης «Στην αντιπολίτευση αν χρειαστεί», *Καθημερινή*, Αθήνα 11 Ιουνίου 1989, σ. 5

Λοβέρδος Γιάννης «Δεν θα υπάρξουν Εκλογές το Μάρτιο. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης θεωρεί δεδομένη έστω και την οριακή αυτοδυναμία», *Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1989, σ. 3

Λοβέρδος Γιάννης, «Θα αποκαταστήσουμε τη δημοκρατία. Κων. Μητσοτάκης: Η ΝΔ έχει αποκτήσει την ευρύτερη λαϊκή συναίνεση για τη φιλελεύθερη πολιτική της», *Καθημερινή*, Αθήνα, 11 Ιουνίου 1989, σ. 4

Λοβέρδος Γιάννης «Κυβέρνηση ευρείας αποδοχής με κορμό τη Νέα Δημοκρατία αναμένεται ότι θα σχηματιστεί στο τέλος της εβδομάδας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Ιουνίου 1989, σ. 1

Λοβέρδος Γιάννης - Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης «Η ΝΔ θα μείνει με εμένα αρχηγό. Κων. Μητσο. κανένας από εμάς δεν θα συμπράξει με το ΠΑΣΟΚ Σε περίπτωση μη αυτοδυναμίας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Μαρτίου 1990, σ. 3,4

Νικητάκη Λία, «Συναυλία Ελπίδας με ανοιχτές πόρτες στο πνεύμα συμφιλίωσης της ΝΔ», *Καθημερινή*, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1989, σ. 2

Πορτοσάλτε Άρης, «Υπεράνω Πάσης υποψίας η ύποπτοι συνεχίζονται οι προσαγωγές στην ασφάλεια η ατζέντα του Παυλί στο "μικροσκόπιο"», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1989, σ. 4

Σίμος Νίκος, «Χάσαμε την αυτοδυναμία. Στοπ! Τι δεν λειτούργησε σωστά για τη ΝΔ», *Καθημερινή*, Αθήνα, 12 Νοεμβρίου 1989, σ. 4

Τσίρος Σπύρος, «Αποκλειστικά υπεύθυνη βουλή για Κουτσόγιωργα θέμα χρόνου Η δίωξη κατά της συζύγου του», *Καθημερινή*, Αθήνα, 7 Ιουνίου 1989, σ. 3

Τσίρος Σπύρος «Σε απολογία καλείται η κ. Αλίκη Κουτσόγιωργα μετά την ποινική δίωξη που ασκήθηκε στις 12 Ιουνίου», *Καθημερινή*, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1989, σ. 3

«Ανάγκη επιτέλους για διάλογο», *Καθημερινή*, Αθήνα, 3 Ιουνίου 1989, σ. 2, 4

«Γιορτή Νίκης και συμφιλίωσης σημερινή συγκέντρωση στην πλατεία Συντάγματος»
Καθημερινή, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989, σ. 1

« Δεν τολμά το διάλογο ενώπιον του λαού ο κ. Α. Παπανδρέου» *Καθημερινή*, Αθήνα 14 Μαΐου 1985, σ. 1.

« Η κυβέρνηση απέφυγε να καλύψει την άτυχη ενέργεια Σαρτζετάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 23 Μαΐου 1985, σ. 1

«Η μεγαλύτερη συγκέντρωση που έγινε ποτέ στην Αθήνα» *Καθημερινή*, Αθήνα, 31 Μαΐου 1985, σ. 1

«Η ΝΔ θα μειώσει τις παροχές κατηγορηματική διαβεβαίωση έδωσε χθες στο Ζάππειο ο κ Κ. Μητσοτάκης», *Καθημερινή*, Αθήνα, 2 Νοεμβρίου 1989, σ.3

«Η σκηνοθεσία κάλυψε τα κενά του ΠΑΣΟΚ», *Καθημερινή*, Αθήνα, 17 Ιουνίου 1989, σ. 1

«Ιδεολογικός χώρος και τακτική», *Καθημερινή*, Αθήνα, 14 Απριλίου 1990, σ. 4

«Καθοριστική συνάντηση Μητσοτάκη - Παπανδρέου . Αυξάνεται η πίεση της κοινής γνώμης για αποφυγή νέων εκλογών», *Καθημερινή*, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1989, σ. 1

«Κυβέρνηση οικουμενικής στήριξης προτείνει ο πρόεδρος της ΝΔ κ Μητσοτάκης ο οποίος κατέθεσε χθες στην εντολή», *Καθημερινή*, Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 1989, σ. 3

« Μητσοτάκης: Αυτονόητη η παραίτηση Σαρτζετάκη με εκλογική νίκη της Ν.Δ.» ,
Καθημερινή, Αθήνα, 21 Μαΐου 1985, σ. 1

«Μητσοτάκης: Επίδομα στη μητέρα με πολλά παιδιά. Κίνητρα για τους Ακρίτες του Αιγαίου» ,
Καθημερινή, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 4

«Μητσοτάκης: “Όχι” στις συγκεντρώσεις πρόταση σε όλα τα κόμματα για την αποφυγή εντάσεων. Καθολική καταδίκη της βομβιστικής ενέργειας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

«Μητσοτάκης : Πρόσκληση σε όλους τους Έλληνες . Ψηφίστε κατά συνείδηση . Αυτό που προέχει ηνία η σωτηρία της πατρίδας», *Καθημερινή*, Αθήνα, 7 Απριλίου 1990, σ. 2

«Μητσο. Χωρίς προκαταλήψεις θα αξιοποιήσω τη διερευνητική εντολή γιατί ο τόπος πρέπει να κυβερνηθεί αμέσως» , *Καθημερινή*, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1989, σ. 3

«Ογκούνται το ρεύμα υπέρ της ΝΔ σε όλες τις δημοσκοπήσεις πρώτη με διάφορα 11 μονάδες» ,
Καθημερινή, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989, σ. 1

« Ο Κ. Μητσοτάκης στόχος της βόμβας όπως προκύπτει από επίσημη ανακοίνωση»,
Καθημερινή, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1989, σ. 1

«Ολοκλήρωση της νίκης με Καραμανλή. Αποδέχτηκε χθες στην πρότασή του κ Μητσοτάκη για την προεδρία», *Καθημερινή*, Αθήνα, 12 Απριλίου 1990, σ. 1

«Πλιάτσικο του δημοσίου οι διορισμοί .Καταγγελία του αρχηγού της ΝΔ» , *Καθημερινή*, Αθήνα, 1 Ιουνίου 1989, σ. 1

Προεκλογικό φυλλάδιο *Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Ιουνίου 1989, σ. 9

Προεκλογικό φυλλάδιο *Καθημερινή*, Αθήνα, 8 Ιουνίου 1989, σ. 5

Προεκλογικό φυλλάδιο, *Καθημερινή*, Αθήνα, 15 Ιουνίου 1989, σ. 3

Προεκλογικό Φυλλάδιο *Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Απριλίου 1990, σ. 4

Προεκλογικό φυλλάδιο, *Καθημερινή*, Αθήνα, 6 Απριλίου 1990, σ. 5

«Πρόταση να μη γίνουν μεγάλες συγκεντρώσεις από τον Κων. Μητσοτάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 1

«Σκάνδαλα έχουν γίνει και η κάθαρση πρέπει να ολοκληρωθεί πιστεύει το 94% των ψηφοφόρων όπως ανέφερε ο κ Μητσοτάκης», *Καθημερινή*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1989, σ. 2

«Το ΠΑΣΟΚ σε παροξυσμό φανατισμού. Η ΝΔ έκλεισε πολιτισμένα την προεκλογική περίοδο», *Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Νοεμβρίου 1989, σ. 1, 2

«Το Συμβούλιο της επικρατείας θα αποφανθεί οριστικά για το θέμα Σαρτζετάκη», *Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Μαΐου 1985, σ. 1, 3

«Το Χρονικό της έκρηξης στη Λέσβο», *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1989, σ. 3

A.2. Διαδικτυακές πηγές

«1985 05 25 Ο Ανδρέας Παπανδρέου στην Θεσσαλονίκη σε μια Θριαμβική Ομιλία στον Λευκό Πύργο !!» στο <https://www.youtube.com/watch?v=i6ztOdfa6Io&t=340s>

τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«1985 05 31 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Αθήνα πλατεία Συντάγματος !!!» <https://www.youtube.com/watch?v=Fq0UFzB3x2Y> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«/03/1990 Προεκλογική ομιλία Κ.Μητσοτάκη στην Θεσσαλονίκη» στο <https://www.youtube.com/watch?v=pI8wtwnec8k> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«06/04/1990 Προεκλογική ομιλία Κ.Μητσοτάκη στην Αθήνα & δηλώσεις» στο https://www.youtube.com/watch?v=YsHKKEQ_JvU τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«1990 04 06 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Θεσσαλονίκη πλατ Αριστοτέλους !!!!!» στο <https://www.youtube.com/watch?v=LS4ZYPJBctE> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«1990 03 30 Ο Ανδρέας Παπανδρέου Ομιλία στην Αθήνα πεδίο του Αρεως !!»

στο <https://www.youtube.com/watch?v=ywQTTiHQBm> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. 1989. ΚΟΖΑΝΗ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=AL78DjkOv24> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=AI0ADIGUv1s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ.1989. ΣΥΝΤΑΓΜΑ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=MzNHEoVPjDI&t=4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=1V3HlrRXMRs> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΥΝΕΝΤ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=q7YS9Aj1Zgw> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - ΠΡΟΕΚΛ. ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ 1990» στο <https://www.youtube.com/watch?v=-3NvL24jIw> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Δηλώσεις πολιτικών μετά τις εκλογές Νοεμβρίου 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=Ep5pHwxEeO8> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΒΟΥΛΗ 1990 - ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΔΙΖΗ - ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΝΝΑΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ» στο <https://www.youtube.com/watch?v=49fpMzRvXL4> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Η δίκη του Ανδρέα Παπανδρέου» στο <https://www.youtube.com/watch?v=yWJDR3ZRgAk&t=5s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Θεοδωράκης, Χατζιδάκις, Ξαρχάκος μαζί! (3/11/1989)» στο <https://www.youtube.com/watch?v=3ANC5MA49tU> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1985. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ» <https://www.youtube.com/watch?v=ld8DhrFsP4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1985. ΠΛΑΤ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ» <https://www.youtube.com/watch?v=br4AwuO6YvY> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ Ν.Δ. 1989» στο https://www.youtube.com/watch?v=WfWNZTil5_E τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Κ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑ 1989 Α» στο <https://www.youtube.com/watch?v=RI2Fz8D5pBs> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΚΩΝΣΤ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ. ΕΚΛΟΓΕΣ 1985. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. ΟΛΗ Η ΟΜΙΛΙΑ» <https://www.youtube.com/watch?v=XWrwjh85oEc> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑ 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=LnrNehJH-WM> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Ο Ανδρέας Παπανδρέου στο Σύνταγμα το 1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=IJXbPrWI7k> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Προεκλογική συγκέντρωση ΝΔ 15/06/1989» στο <https://www.youtube.com/watch?v=QjJt3Lpdohg&t=4s> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Σκάνδαλο Κοσκωτά, ομιλία Παπανδρέου στη Βουλή (1991)» στο https://www.youtube.com/watch?v=ItvJZLV_iuo τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ-ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΧΕΡΦΙΑΝΤ 22/10/1988 ΕΡΤ/ΕΤ-1» στο <https://www.youtube.com/watch?v=YfwGaxLmgd8> τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

«Συναυλία Θεοδωράκη, Χατζιδάκι, Ξαρχάκου 1989» στο https://www.youtube.com/watch?v=d_zZtrNJaeY τελευταία πρόσβαση 31/5/2021

Β. Δευτερογενείς πηγές

Ασημακόπουλος Βασίλης & Τάσσης Χρύσανθος Δ. (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ 1974 -2018 Πολιτική Οργάνωση Ιδεολογικές Μετατοπίσεις ,Κυβερνητικές Πολιτικές* , Gutenberg ,Αθήνα 2018

Βούλγαρης Γιάννης, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974- 1990 Σταθερή Δημοκρατία σημαδεμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Θεμέλιο, Αθήνα 2008

Καραγεώργος Νικόλαος Β., *Οι πολιτικοί της Ελλάδος και η πολιτική τους 1821 2011*, Νέα θέσις, Αθήνα 2011

Μπρατάκος Άγγελος, *Η ιστορία της Νέας Δημοκρατίας* , Λιβάνης, Αθήνα 2002

Παπανδρέου Ανδρέας Γ., *Η Ελλάδα στους Έλληνες*, εκδ. Καρανάση , Αθήνα 1976

Παπαδόπουλος Λευτέρης, *Το βρώμικο 89 το σκάνδαλο η συγκυβέρνηση και η παραπομπή*, Κάκτος, Αθήνα 1993

Παπαχελάς Αλέξης, *Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης με τα δικά του λόγια τόμος Β΄:1974-2016*, εκδ. Παπαδόπουλος , Αθήνα 2019

Φέδερστοουν Κεβιν & Παπαδημητρίου Δημήτρης, *Έλληνες Πρωθυπουργοί Το παράδοξο της εξουσίας* , Διάμετρος Αθήνα 2019

